Sadržaj

Predgovor ..... **xi**

1. Uvod u C# i .NET Framework **1**

Objektna orijentisanost 1
Bezbednost tipova 2
Upravljanje memorijom 3
Podrška za različite platforme 3
Odnos između jezika C# i izvršnog okruženja CLR 3
Odnos između jezika C# i izvršnog okruženja CLR 3
CLR i .NET Framework 4
Ostali frejmvorkovi 5
Stariji i uže specijalizovani frejmvorkovi 6
Windows Runtime 6
Kratka istorija jezika C# 7
Novo u C# 7.0 7
Novo u C# 6.0 10
Novo u C# 5.0 12
Novo u C# 4.0 12
Novo u C# 3.0 12
Novo u C# 2.0 13

2. Osnove jezika C# **15**

Prvi C# program 15
Sintaksa 18
Osnove tipova 20
Numerički tipovi 28
Logički tip i operatori 34
Znakovni nizovi i pojedinačni znaci 36
Nizovi 38
Promenljive i parametri 42
Izrazi i operatori 51
Operatori za null 54
Naredbe 56
Imenski prostori 64

3. Definisanje tipova u jeziku C# 71
Klase 71
Nasleđivanje 85
Tip object 94
Strukture 97
Modifikatori pristupa 98
Interfejsi 100
Nabrajanje (tip enum) 104
Ugnežđeni tipovi 107
Generičke komponente 109

4. Napredni C# 121
Delegati 121
Događaji 129
Lambda izrazi 135
Lambda izrazi u poređenju s lokalnim metodama 138
Anonimne metode 139
Naredbe try i izuzeci 139
Nabrajanje i iteratori 147
Tipovi koji prihvataju null 152
Proširene metode 157
Anonimni tipovi 159
N-torke (C# 7) 160
Atributi 164
Atributi za podatke od pozivaoca 165
Dinamičko povezivanje 167
Preklapanje operatora 174
Nebezbedan kôd i pokazivači 177
Pretprocesorske direktive 180
Dokumentovanje programa u formatu XML 182

5. Uvod u .NET Framework 187
.NET Standard 2.0 189
CLR i osnovni Framework 190
Primenjene tehnologije 194

6. Osnove .NET Frameworka 201
Obrada znakovnih nizova i teksta 201
Datumi i vremena 213
Datumi i vremenske zone 219
Formatiranje i raščlanjivanje znakovnih nizova 225
Standardni opisi formata i indikatori za raščlanjivanje podataka 230
Ostali mehanizmi za konverzije 236
Globalizacija 239
Rad s brojevima 241

Nabrajanja 244
Struktura Guid 247
Utvrđivanje jednakosti 248
Utvrđivanje relativnog redosleda 257
Pomoćne klase 259

7. Kolekcije ... 263
Nabrajanje članova kolekcije 263
Interfejsi ICollection i IList 270
Klasa Array 273
Liste, redovi čekanja, stekovi i skupovi 281
Rečnici 289
Namenske kolekcije i posrednici 294
Zamenjiva logika za utvrđivanje jednakosti i relativnog redosleda 300

8. LINQ upiti ... 307
Uvod 307
Tečna sintaksa 309
Izrazi upita 314
Odloženo izvršavanje 318
Podupiti 324
Strategije za sastavljanje upita 327
Strategije za projekcije 330
Interpretirani upiti 332
LINQ to SQL i Entity Framework 337
Oslobađanje objekata DataContext/ObjectContext 342
Formiranje izraza upita 350

9. LINQ operatori ... 355
Pregled kategorija operatora 356
Filtriranje ulazne sekvence 359
Projekcije 362
Spajanje 372
Menjanje redosleda elemenata 379
Grupisanje elemenata ulazne sekvence 382
Operatori za skupove 385
Metode za konverziju 386
Operatori za pojedinačne elemente 388
Metode za agregiranje (grupisanje) elemenata 390
Kvantifikatori 394
Metode za generisanje sekvenci 395

10. Model LINQ to XML ... 397
Opis arhitekture modela 397
Opis X-DOM-a 398

Instanciranje X-DOM stabla 401
Navigacija po stablu i pretraživanje sadržaja 403
Ažuriranje sadržaja X-DOM stabla 408
Upotreba svojstva Value 410
Dokumenti i deklaracije 413
Imena i imenski prostori 416
Napomene 421
Projektovanje u X-DOM stablo 422

11. Ostale XML tehnologije 427
Klasa XmlReader 427
Klasa XmlWriter 435
Šabloni za upotrebu klasa XmLReader/XmlWriter 437
XSD i provera ispravnosti dokumenta pomoću šeme 441
XSLT 443

12. Oslobađanje resursa i sakupljanje smeća 445
Interfejs IDisposable i njegove metode Dispose i Close 445
Automatsko sakupljanje smeća 450
Finalizatori 452
Kako radi sakupljač smeća 456
Curenje upravljane memorije 460
Slabe reference 463

13. Dijagnostika i kodni ugovori 467
Uslovno prevođenje koda 467
Klase Debug i Trace 470
Integrisanje aplikacije sa spoljnim dibagerom 473
Procesi i procesne niti 474
Klase StackTrace i StackFrame 475
Windowsovi dnevnici događaja 477
Brojači performansi 479
Klasa Stopwatch 483

14. Istovremenost i asinhroni način rada 485
Uvod 485
Višenitni način rada programa 486
Više niti korisničkog interfejsa istovremeno 498
Poslovi 500
Principi asinhronog rada 508
Asinhrone funkcije jezika C# 512
Modeli asinhronog programiranja 526
Zastareli modeli 533

15. Tokovi i ulaz/izlaz podataka 537
Arhitektura tokova 537
Rad s tokovima 539
Adapteri za tokove 551
Tokovi za komprimovanje podataka 558
Rad sa ZIP datotekama 560
Operacije s datotekama i direktorijumima 560
Rad s datotekama u UWP-u 570
Memorijske datoteke 572
Izolovano skladištenje podataka 575

16. Rad u umreženom okruženju 577
Arhitektura mreže 577
Mrežne adrese i priključci 579
URI 580
Klase za klijentsku stranu 582
Upotreba protokola HTTP 594
Pisanje vlastitog HTTP servera 599
Upotreba protokola FTP 601
Upotreba protokola DNS 603
Slanje e-pošte pomoću klase SmtpClient 604
Upotreba protokola TCP 605
Primanje POP3 e-pošte pomoću TCP-a 608
Upotreba TCP-a u WinRT-u 609

17. Serijalizovanje 611
Teorijski koncepti serijalizovanja 611
Serijalizator na osnovu ugovora za podatke 614
Ugovori za podatke i kolekcije 623
Proširivanje ugovora za podatke 625
Binarni serijalizator 628
Atributi za binarno serijalizovanje 630
Binarno serijalizovanje pomoću interfejsa ISerializable 633
Serijalizovanje u XML format 636

18. Sklopovi 645
Šta se sve nalazi u jednom sklopu 645
Jaka imena i potpisivanje sklopova 649
Imena sklopova 652
Potpisivanje po sistemu Authenticode 654
Globalni keš za sklopove 657
Resursi i zavisni sklopovi 659
Razrešavanje i učitavanje sklopova 667
Instaliranje sklopova izvan osnovnog direktorijuma aplikacije 672

Priprema jedinstvene izvršive datoteke 673
Rad sa nereferenciranim sklopovima 674

19. Refleksija i metapodaci 677
Reflektovanje i aktiviranje tipova 677
Reflektovanje i pozivanje članova tipa 684
Reflektovanje sklopova 695
Rad sa atributima 696
Dinamičko generisanje koda 701
Dinamičko generisanje sklopova i tipova 708
Dinamičko generisanje članova tipa 711
Dinamičko generisanje generičkih metoda i tipova 716
Slučajevi koji su „nezgodni“ za dinamičko generisanje 718
Raščlanjivanje IL koda 721

20. Dinamičko programiranje 727
DLR (Dynamic Language Runtime) 727
Unifikacija numeričkih tipova 729
Dinamičko razrešavanje preklopljenih verzija argumenata 730
Implementiranje dinamičkih objekata 735
Interoperabilnost s dinamičkim jezicima 738

21. Zaštita podataka 741
CAS (Code Access Security) 741
Zaštita na osnovu identiteta uloga korisnika 742
Zaštita na nivou operativnog sistema 745
Uvod u kriptografiju 747
API Windows Data Protection 747
Heširanje 748
Simetrično šifrovanje 749
Šifrovanje i potpisivanje javnim ključem 753

22. Napredne mogućnosti za višenitni rad 757
Uvod u sinhronizaciju 757
Ekskluzivne blokade 758
Blokade i bezbednost koda za višenitni rad 765
Neekskluzivne blokade 770
Signaliziranje pomoću čekača događaja 775
Klasa Barrier 782
Odloženo inicijalizovanje 784
Skladištenje podataka lokalno u nitima 786
Metode Interrupt i Abort 788
Metode Suspend i Resume 789
Tajmeri 790

23. Paralelno programiranje 793
Čemu PFX? 793
PLINQ 796
Zašto se metoda AsParallel ne poziva automatski? 797
Klasa Parallel 808
Paralelizam poslova 813
Izuzetak AggregateException 822
Kolekcije za istovremeni pristup 824
Klasa BlockingCollection<T> 827

24. Domeni aplikacija 831
Arhitektura domena aplikacije 831
Formiranje i uklanjanje domena aplikacija 832
Rad s više domena aplikacija u istom procesu 834
Upotreba metode DoCallBack 835
Nadgledanje domena aplikacija 836
Domeni aplikacija i niti izvršavanja 837
Deljenje podataka između domena 838

25. Interoperabilnost sa C i COM komponentama 843
Pozivanje DLL datoteka napisanih na jeziku C 843
Preuzimanje tipova 844
Povratne funkcije iz neupravljanog koda 846
Simuliranje unije jezika C 847
Deljena memorija 848
Preslikavanje strukture u neupravljanu memoriju 850
Interoperabilnost sa COM komponentama 854
Pozivanje COM komponente iz C# koda 856
Ugrađivanje interop tipova 859
Primarni interop sklopovi 859
Izlaganje C# objekata COM objektima 860

26. Regularni izrazi 861
Osnove regularnih izraza 861
Kvantifikatori 865
Pravila dužine nula 866
Grupe 869
Zamenjivanje i razdvajanje teksta 870
Gotovi regularni izrazi 871
Referentni pregled jezika za regularne izraze 874

27. Roslyn kompajler 879
Roslynova arhitektura 880
Sintaksna stabla 880

Kompajliranje koda i semantički modeli 894
Spisak termina korišćenih u knjizi 905

Spisak termina korišćenih u knjizi 855

Indeks .....

Predgovor

C# 7.0 je šesta značajna nadogradnja Microsoftovog vrhunskog programskog jezika. Zahvaljujući tome, odlikuju ga neuobičajena fleksibilnost i širina. S jedne strane, nudi apstrakcije visokog nivoa kao što su izrazi upita i asinhroni nastavci, dok s druge strane, pruža moć na niskom nivou u obliku konstrukata kao što su namenski vrednosni tipovi i opciona upotreba memorijskih pokazivača.

Cena tog rasta je to što sada treba naučiti više stvari nego ikad dosad. Mada su alatke kao što je Microsoftov IntelliSense – i reference na internetu – odlične i od velike pomoći u tom poslu, one pretpostavljaju postojanje određenog konceptualnog znanja. Ova knjiga vam pruža tačno to znanje u sažetom i ujednačenom stilu bez pretrpanosti i dugačkih uvoda.

Kao i u prethodna četiri izanja, organizacija knjige *C# 7.0 za programere* zasniva se na konceptima i primerima upotrebe, što je čini pogodnom i za čitanje redom, ali i za nasumično pregledanje. Objašnjenja su detaljna, ali se ipak pretpostavlja osnovno predznanje, što knjigu čini pogodnom za čitaoce sa srednjim nivoom znanja isto koliko i za one napredne.

U knjizi su objašnjeni C#, CLR i osnovni sklopovi Frameworka. Usredsredili smo se na te oblasti da bismo dobili prostor za teže teme, kao što su istovremenost, zaštita koda i domeni aplikacija bez žrtvovanja dubine ili razumljivosti. Nove mogućnosti koje uvode C# 6 i C# 7, kao i odgovarajuće verzija Frameworka, posebno su obeležene kako biste ovu knjigu mogli da koristite i kao referentni priručnik za C# 5 i 6.

Kome je knjiga namenjena

Ciljna grupa ove knjige jesu čitaoci sa srednjim do naprednim nivoom znanja. Nije potrebno predznanje o jeziku C#, ali je neophodno određeno opšte znanje o programiranju. U slučaju početnika, ova knjiga pre dopunjuje nego što zamenjuje udžbenike za programiranje.

Ova knjiga je savršena dopuna brojnih knjiga o primenjenim tehnologijama kao što su ASP.NET, WPF, UWP ili WCF. Oblasti jezika i .NET Frameworka koje su u takvim knjigama izostavljene, *C# 7.0 za programere* detaljno objašnjava i obrnuto.

Ako tražite knjigu koja ukratko objašnjava sve postojeće tehnologije .NET Frameworka, ova nije za vas. Neće vam odgovarati ni ako želite da savladate API-je koji su specifični za razvijanje mobilnih aplikacija.

Kako je knjiga organizovana

Prva tri poglavlja iza uvoda potpuno su usredsređena su sam jezik C# i kreću sa osnovama sintakse, tipovima i promenljivama, da bi se završila s naprednijim temama kao što su nebezbedan kôd i pretprocesorske direktive. Ako ste početnik u jeziku C#, trebalo bi da ta poglavlja pročitate jedno za drugim.

Ostala poglavlja objašnjavaju osnove .NET Frameworka i pokrivaju teme kao što su LINQ, XML, kolekcije, kodni ugovori, istovremenost, ulazno/izlazne operacije i rad u mreži, upravljanje memorijom, refleksija, dinamičko programiranje, atributi, bezbednost, domeni aplikacija i interoperabilnost sa C kodom. Najveći deo tih poglavlja možete čitati proizvoljnim redosledom, osim poglavlja 6 i 7, koja polažu temelje za teme koje slede. Najbolje je da jedno za drugim pročitate i tri poglavlja o LINQ-u, a u nekim poglavljima se pretpostavlja da imate određeno predznanje o istovremenosti, koju objašnjavamo u poglavlju 14.

Šta vam je potrebno da biste koristili knjigu

Za primere iz knjige treba vam je kompajler za C# 7 i Microsoftov .NET Framework 4.6/4.7. Korisna je i Microsoftova dokumentacija za .NET (dostupna je i na internetu), u kojoj ćete naći informacije o pojedinanim tipovima i njihovim članovima.

Iako je moguće pisati izvorni kôd u Notepadu i koristiti kompajler s komandne linije, bićete znatno produktivniji ako koristite neko *pomagalo za pisanje koda* da biste odmah testirali blokove koda, kao i neko *integrisano razvojno okruženje* (IDE) za generisanje izvršnih datoteka i biblioteka.

Kao pomagalo za pisanje koda, preuzmite (besplatno) LINQPad 5 sa adrese *www.linqpad.net*. LINQPad potpuno podržava C# 7.0 a održava ga jedan od autora ove knjige.

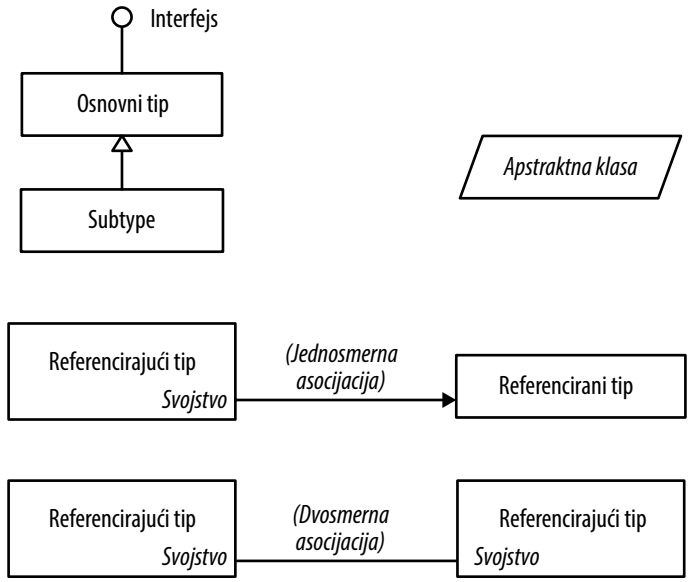
Kao integrisano razvojno okruženje, preuzmite Microsoftov Visual Studio 2017. Za gradivo iz ove knjige odgovara svako izdanje, osim besplatne verzije Express.

Svi listinzi primera iz poglavlja 2–10, kao i oni iz poglavlja o istovremenosti, paralelnom programiranju i dinamičkom programiranju, na raspolaganju su u obliku interaktivnih (koji se mogu menjati) LINQPad primera. Možete ih odjednom preuzeti sve zajedno: pomoću jezička dole levo pređite u LINQPadov odeljak Samples, mišem pritisnite opciju „Download more samples“, a zatim izaberite „C# 7.0 in a Nutshell“.

Konvencije korišćene u knjizi

U ovoj knjizi koristimo UML notaciju da bismo ilustrovali odnose između tipova, kao što je prikazano na slici P-1. Pravougaonik sa iskošenim stranicama predstavlja apstraktnu klasu. Krug predstavlja interfejs. Linija koja se završava praznim trouglom predstavlja nasleđivanje, pri čemu je trougao usmeren ka osnovnom tipu. Linija završena strelicom predstavlja jednosmernu asocijaciju, a linija bez strelica predstavlja dvosmernu asocijaciju.

Slika P-1. Jednostavan dijagram.

U knjizi koristimo sledeće tipografske konvencije:

Kurziv
: Predstavlja nove termine, URI-je, imena datoteka i direktorijuma.

`Neproporcionalan font`
: Predstavlja C# kôd, rezervisane reči i identifikatore, kao i rezultate izvršavanja programa.

`Podebljan neproporcionalan font`
: Prikazuje istaknute delove programskog koda.

`Kurzivni neproporcionalni font`
: Prikazuje tekst koji korisnik programa treba da zameni svojim vrednostima.

Označava savet, predlog ili napomenu opšteg tipa.

Označava upozorenje.

Upotreba primera koda

Svrha ove knjige je da vam pomogne da obavite posao. Kôd iz knjige možete uglavnom slobodno koristiti u svojim programima i dokumentaciji. Nije potrebno da tražite našu dozvolu za to ukoliko ne preuzimate značajan deo koda. Na primer, ako pišete program u kome ćete upotrebiti nekoliko manjih delova koda iz ove knjige, ne treba vam naša dozvola. Ali, za preprodaju ili distribuciju kompakt diska s primerima iz knjige, naša *dozvola jeste neophodna*. Za odgovaranje na pitanja uz korišćenje citata iz ove knjige i navođenje primera koda

I najzad, želim da se zahvalim celom timu kuće O'Reilly, a ličnu zahvalnost dugujem i pojedinačno Li, Majri i Sonji.

Ben Albahari

Budući da je moj brat prvi napisao svoju zahvalnicu, možete naslutiti najveći deo onog što i ja želim da kažem. :) Mi se obojica bavimo programiranjem zapravo još od detinjstva (delili smo jedan Apple IIe: on je razvijao vlastiti operativni sistem, dok sam ja pisao igricu Hangman), pa je zasad baš „kul" što zajedno pišemo knjige. Nadam se da će se bogato iskustvo koje smo stekli pisanjem ove knjige pretočiti u bogato iskustvo za vas dok je čitate.

Želeo bih takođe da se zahvalim svojim bivšim kolegama u Microsoftu. Tamo radi mnogo kvalitetnih ljudi, ne samo u intelektualnom pogledu, nego i u širem emotivnom smislu, a zajednički rad s njima mi nedostaje. Pre svega, mnogo sam naučio od Brajana Bekmana, čiji sam večiti dužnik.

2

Osnove jezika C#

U ovom poglavlju predstavljamo osnove jezika C#.

Svi programi i blokovi koda iz ovog i dva naredna poglavlja na raspolaganju su u obliku interaktivnih primera u LINQPadu. Proučavanje tih primera u kombinaciji s ovom knjigom ubrzava učenje jer možete menjati primere i odmah videti rezultat bez izrade projekata i rešenja u Visual Studiju.

Da biste preuzeli primere, mišem pritisnite jezičak u LINQPadu a zatim izaberite „Download more samples.“ LINQPad je besplatan – idite na adresu *http://www.linqpad.net*.

Prvi C# program

Sledeći program množi 12 sa 30 i prikazuje na ekranu rezultat 360. Dvostruka kosa crta znači da je preostali deo reda *komentar*.

```
using System;                          // Uvoženje imenskog prostora

class Test                             // Deklaracija klase
{
  static void Main()                   //   Deklaracija metode
  {
    int x = 12 * 30;                   //     Naredba 1
    Console.WriteLine (x);             //     Naredba 2
  }                                    //   Kraj metode
}                                      // Kraj klase
```

Srce ovog programa čine dve *naredbe* (engl. *statements*):

```
int x = 12 * 30;
Console.WriteLine (x);
```

Naredbe se u jeziku C# izvršavaju jedna za drugom, a završavaju se znakom tačka i zarez (ili *blokom koda*, kao što ćemo videti u nastavku). Prva naredba izračunava vrednost *izraza* `12 * 30` i rezultat smešta u *lokalnu promenljivu*, čije je ime `x`, a tip celobrojni (engl. *integer*). Druga naredba poziva *metodu* `WriteLine` klase `Console`, koja prikazuje vrednost promenljive `x` u obliku teksta na ekranu.

Metoda izvršava određenu akciju pomoću grupe naredaba, koja se zove *blok naredaba* (engl. *statement block*) – što je par vitičastih zagrada između kojih se nalazi nula, jedna ili više naredaba. Definisali smo samo jednu metodu, po imenu `Main`:

```
static void Main()
{
  ...
}
```

Pisanje funkcija višeg nivoa koje pozivaju druge funkcije nižeg nivoa pojednostavljuje program. Evo kako ćemo *refaktorisati* (tj. poboljšati) program pomoću višekratno upotrebljive metode koja množi zadatu celobrojnu vrednost sa 12:

```
using System;

class Test
{
  static void Main()
  {
    Console.WriteLine (FeetToInches (30));      // 360
    Console.WriteLine (FeetToInches (100));     // 1200
  }

  static int FeetToInches (int feet)
  {
    int inches = feet * 12;
    return inches;
  }
}
```

Metoda može da prima *ulazne podatke* (engl. *input*) od svog pozivaoca tako što definiše *parametre*, a može i da mu vraća *izlazne podatke* (engl. *output*) ako definiše *povratni tip* (engl. *return type*). Definisali smo metodu nazvanu `FeetToInches` (pretvaranje stopa u inče) koja ima ulazni parametar za stope i povratni tip za izračunate inče:

```
static int FeetToInches (int feet ) {...}
```

Literali `30` i `100` su *argumenti* koje pozivalac prosleđuje metodi `FeetToInches`. Metoda `Main` iz našeg primera ima prazne zagrade iza imena zato što nema ulazne parametre, a njen povratni tip je `void` jer svom pozivaocu ne vraća nikakvu vrednost:

```
static void Main()
```

Metodu čije je ime `Main` C# prepoznaje kao podrazumevanu ulaznu tačku u programu, odakle počinje izvršavanje programa. Metoda `Main` može po potrebi imati povratnu vrednost celobrojnog tipa (umesto `void`), koju vraća izvršnom okruženju (gde je uobičajeno da vrednost različita od nule znači grešku). Metoda `Main` može opciono da prihvata kao ulazni parametar niz znakovnh vrednosti.

Na primer:

```
static int Main (string[] args) {...}
```


Niz (kao što je `string[]`) predstavlja fiksan broj elemenata određenog tipa. Nizove definišete tako što napišete uglaste zagrade iza tipa elemenata niza. Nizovi su opisani u odeljku „Nizovi“ na strani 38.

Metode su jedna od više vrsta funkcija u jeziku C#. Druga vrsta funkcije koju smo pozvali u našm primeru progama jeste *operator* *, koji obavlja množenje. Postoje još i *konstruktori*, *svojstva* (engl. *properties*), *događaji* (engl. *events*), *indekseri* i *finalizatori*.

U našem primeru, navedene dve metode su grupisane u jednu klasu. *Klasa* grupiše funkcije članice i podatke članove tako da svi zajedno čine celinu i objektno orijentisan gradivni blok jezika. Klasa `Console` grupiše članove koji obezbeđuju funkcionalnost učitavanja po-

dataka sa komandne linije i prikazivanje podataka na njoj, kao što je metoda `WriteLine`. Naša klasa `Test` grupiše dve metode – metodu `Main` i metodu `FeetToInches`. Klasa je jedna vrsta *tipa*, što ćemo razmatrati u odeljku „Osnove tipova".

Na najvišem nivou programa, tipovi su organizovani u *imenske prostore* (engl. *namespaces*). Direktiva `using` uključuje imenski prostor `System` u našu aplikaciju, kako bismo mogli da koristimo klasu `Console`. Sve svoje klase možemo da definišemo unutar imenskog prostora `TestPrograms`, na sledeći način:

```
using System;

namespace TestPrograms
{
  class Test  {...}
  class Test2 {...}
}
```

.NET Framework je organizovan tako da su njegovi imenski prostori ugnežđeni jedan u drugi. Na primer, sledeći imenski prostor sadrži tipove za rad s tekstom:

```
using System.Text;
```

Upotreba direktive `using` samo je pogodniji oblik za programera; svaki tip možete referencirati i pomoću njegovog potpuno kvalifikovanog imena, koje se sastoji od imena tipa, kojem prethodi ime imenskog prostora (kojem tip pripada). Na primer: `System.Text.StringBuilder`.

Prevođenje programskog koda

Kompajler jezika C# prevodi izvorni kôd, raspodeljen u grupu datoteka s nastavkom *.cs*, u oblik koji se zove *sklop* (engl. *assembly*). Sklop je jedinica pakovanja i distribuiranja .NET softvera. Sklop može biti *aplikacija* ili *biblioteka*. Standardna konzolska ili Windows aplikacija ima metodu `Main` i pakuje se u *.exe* datoteku. Biblioteka ima nastavak *.dll* i ekvivalentna je *.exe* aplikaciji, ali nema ulaznu tačku. Njena svrha je da je druge aplikacije ili biblioteke pozivaju (*referenciraju*). Sam .NET Frejmvork je skup biblioteka.

Ime kompajlera C# koda je *csc.exe*. Da biste prevodili svoje programe, možete ga pozivati unutar nekog integrisanog razvojnog okruženja, kao što je Visual Studio, ili pozovite `csc` ručno, s komandne linije. (Kompajler je na raspolaganju i u obliku biblioteke; vidi poglavlje 27.) Da biste program preveli ručno, prvo ga snimite u datoteku kao što je *MyFirstProgram.cs*, a zatim pređite na komandnu liniju i pokrenite `csc` (nalazi se u *%ProgramFiles(X86)%\msbuild\14.0\bin*), na sledeći način:

```
csc MyFirstProgram.cs
```

Rezultat je aplikacija čije je ime *MyFirstProgram.exe*.

Čudno je da se .NET Framework 4.6 i 4.7 i dalje isporučuju s kompajlerom za C# 5. Da biste dobili pristup sa komandne linije kompajleru za C# 7, morate instalirati Visual Studio 2017 ili MSBuild 15.

Da biste napravili biblioteku (*.dll*), uradite sledeće:

```
csc /target:library MyFirstProgram.cs
```

Sklopove detaljno objašnjavamo u poglavlju 18.

Sintaksa

Za sintaksu jezika C# uzor je bila sintaksa jezika C i C++. U ovom odeljku opisaćemo elemente sintakse jezika C# pomoću sledećeg primera programa:

```
using System;

class Test
{
  static void Main()
  {
    int x = 12 * 30;
    Console.WriteLine (x);
  }
}
```

Identifikatori i rezervisane reči

Identifikatori su imena koje programeri izaberu za svoje klase, metode, promenljive itd. U našem primeru programa imamo sledeće identifikatore, redosledom kojim se pojavljuju:

```
System   Test   Main   x   Console   WriteLine
```

Identifikator mora da se sastoji od jedne reči, uglavnom od Unicode znakova, a počinje slovom ili znakom za podvlačenje. C# pravi razliku između malih i velikih slova u identifikatorima. Uobičajena je konvencija prema kojoj se imena parametara, lokalnih promenljivih i privatnih polja pišu s malim početnim slovom i mešanim ostalim slovima (npr., `ovoJePromenljiva`), a sve ostale identifikatore treba pisati u tzv. Pascal formatu (npr., `OvoJeMetoda`), s velikim početnim slovom.

Rezervisane reči (engl. *keywords*) jesu imena koja imaju posebno značenje za kompajler. U našem primeru programa, imamo sledeće rezervisane reči:

```
using   class   static   void   int
```

Većina rezervisanih reči je zauzeta, pa ih zbog toga ne možete koristiti kao identifikatore u svojim programima. Evo i kompletnog spiska rezervisanih reči jezika C#:

```
abstract   do         in          protected   true
as         double     int         public      try
base       else       interface   readonly    typeof
bool       enum       internal    ref         uint
break      event      is          return      ulong
byte       explicit   lock        sbyte       unchecked
case       extern     long        sealed      unsafe
catch      false      namespace   short       ushort
char       finally    new         sizeof      using
checked    fixed      null        stackalloc  virtual
class      float      object      static      void
const      for        operator    string      volatile
continue   foreach    out         struct      while
decimal    goto       override    switch
default    if         params      this
delegate   implicit   private     throw
```

Izbegavanje nedoumica

Ako zaista želite da koristite identifikator koji je isti kao jedna od rezervisanih reči, to možete uraditi tako što mu pridružite prefiks `@`. Na primer:

```
class class  {...}      // Nije dozvoljeno
class @class {...}      // Ispravno
```

Pošto simbol `@` nije sastavni deo samog identifikatora, `@imePromenljive` je isto što i `imePromenljive`.

Prefiks `@` može biti koristan kada radite s bibliotekama napisanim na drugim .NET jezicima koji imaju druge rezervisane reči.

Kontekstne rezervisane reči

Neke rezervisane reči su *kontekstne*, što znači da se mogu koristiti kao identifikatori – bez prefiksa `@`. To su sledeće:

```
add          dynamic     in          orderby     var
ascending    equals      into        partial     when
async        from        join        remove      where
await        get         let         select      yield
by           global      nameof      set
descending   group       on          value
```

Pri upotrebi kontekstnih rezervisanih reči, ne može se pojaviti dvosmislenost u kontekstu u kojem se one koriste.

Literali, graničnici i operatori

Literali su jedinice podataka umetnute u program. U našem primeru programa, literali su `12` i `30`.

Graničnici služe za razgraničavanje pojedinih delova strukture programa. U našem primeru programa imamo sledeće graničnike:

```
{   }   ;
```

Vitičaste zagrade grupišu više naredaba u jedan *blok naredaba*.

Svaka naredba se završava znakom tačka i zarez. (Međutim, taj znak nije obavezan iza blokova naredaba.) Jedna naredba može se prostirati na više redova:

```
Console.WriteLine
  (1 + 2 + 3 + 4 + 5 + 6 + 7 + 8 + 9 + 10);
```

Operator transformiše i kombinuje delove izraza. Većina operatora jezika C# piše se u obliku simbola, kao što je operator množenja, `*`. Operatore razmatramo detaljnije u nastavku ovog poglavlja. U našem primeru programa, koristimo sledeće operatore:

```
.  ()   *   =
```

Tačkom se obeležava član nečega (ili je decimalna tačka u numeričkim literalima). Zagrade se koriste u pozivima i deklaracijama metoda; prazne zagrade se zadaju kada metoda ne prihvata nijedan argument. (Zagrade imaju i druge namene koje ćemo razmotriti u nastavku vog poglavlja) Znak jednakosti obavlja operaciju *dodeljivanja vrednosti*. (Dvostruki znak jednakosti, `==`, ispituje jednakost, kao što ćemo videti u nastavku ovog poglavlja.)

Komentari

U jeziku C# postoje dve vrste komentara za dokumentovanje izvornog koda: *jednoredni komentari* i *višeredni komentari*. Jednoredni komentar počinje dvostrukom kosom crtom i nastavlja se do kraja reda. Na primer:

```
int x = 3;   // Komentar o dodeli vrednosti 3 promenljivoj x
```

Višeredni komentar počinje znacima /* i završava se sa */. Na primer:

```
int x = 3;   /* Ovaj komentar se prostire
                u dva reda */
```

U komentare se mogu umetati i dokumentacione XML oznake, što je objašnjeno u odeljku „Dokumentovanje programa u formatu XML“ na strani 182 u poglavlju 4.

Osnove tipova

Tip (engl. *type*) definiše prirodu date vrednosti. U našem primeru, koristimo dva literala tipa `int` čije su vrednosti 12 i 30. Deklarisali smo i *promenljivu* tipa `int` čije je ime `x`:

```
static void Main()
{
  int x = 12 * 30;
  Console.WriteLine (x);
}
```

Promenljiva (engl. *variable*) opisuje mesto u memoriji gde se nalaze vrednosti koje se mogu menjati tokom vremena. Za razliku od toga, *konstanta* uvek predstavlja istu vrednost (više o tome u nastavku ovog poglavlja):

```
const int y = 360;
```

Sve vrednosti u C# programu jesu *instance* određenog tipa. Tip promenljive određuje značenje njene vrednosti, kao i skup vrednosti koje promenljiva može imati.

Primeri unapred definisanih tipova

Unapred definisani (standardni, ugrađeni) tipovi jesu tipovi koje kompajler koda posebno podržava. Tip `int` je unapred definisan tip za celobrojne vrednosti koje se mogu smestiti u 32 bita memorije, u opsegu od -2^{31} do $2^{31}-1$. To je podrazumevani tip numeričkih literala unutar tog opsega. Nad instancama tipa `int` možemo obavljati operacije kao što su aritmetičke, na sledeći način:

```
int x = 12 * 30;
```

Drugi unapred definisan tip u jeziku C# jeste `string`. Tip `string` predstavlja niz alfanumeričkih znakova, kao što je „.NET“ ili „*http://www.mikroknjiga.rs*“. Znakovne nizove možemo obrađivati pomoću funkcija kao što su sledeće:

```
string message = "Hello world";
string upperMessage = message.ToUpper();
Console.WriteLine (upperMessage);             // HELLO WORLD

int x = 2015;
message = message + x.ToString();
Console.WriteLine (message);                  // Hello world2015
```

Unapred definisan tip `bool` može imati jednu od samo dve moguće vrednosti: `true` ili `false`. Tip `bool` se uglavnom koristi za uslovno usmeravanje toka izvršavanja programa pomoću naredbe `if`. Na primer:

```
bool simpleVar = false;
if (simpleVar)
  Console.WriteLine ("This will not print");

int x = 5000;
bool lessThanAMile = x < 5280;
if (lessThanAMile)
  Console.WriteLine ("This will print");
```


Jezik C# prepoznaje unapred definisane tipove (koji se nazivaju i ugrađeni tipovi) na osnovu odgovarajućih rezervisanih reči jezika. Imenski prostor `System` .NET Frameworka sadrži brojne važne tipove koji nisu unapred definisani u jeziku C# (na primer, `DateTime`).

Primeri namenskih tipova

Isto kao što možemo graditi složene funkcije kombinujući jednostavne, možemo graditi i složene tipove kombinujući osnovne tipove. U narednom primeru, definišemo namenski (nestandardni) tip (engl. *custom type*) čije je ime `UnitConverter` – klasu koja omogućava konverziju mernih jedinica:

```
using System;

public class UnitConverter
{
  int ratio;                                                  // Polje
  public UnitConverter (int unitRatio) {ratio = unitRatio; } // Konstruktor
  public int Convert   (int unit)    {return unit * ratio; } // Metoda
}

class Test
{
  static void Main()
  {
    UnitConverter feetToInchesConverter = new UnitConverter (12);
    UnitConverter milesToFeetConverter  = new UnitConverter (5280);

    Console.WriteLine (feetToInchesConverter.Convert(30));    // 360
    Console.WriteLine (feetToInchesConverter.Convert(100));   // 1200
    Console.WriteLine (feetToInchesConverter.Convert(
                          milesToFeetConverter.Convert(1)));   // 63360
  }
}
```

Članovi tipa

Svaki tip sadrži *podatke članove* (engl. *data members*) i *funkcije članice* (engl. *function members*). Podatak član klase `UnitConverter` jeste *polje* (engl. *field*) čije je ime `ratio` (faktor konverzije). Funkcije članice klase `UnitConverter` jesu metoda `Convert` i *konstruktor* klase `UnitConverter`.

Simetrija unapred definisanih i namenskih tipova

Jedna od lepota jezika C# jeste činjenica da ima malo razlika između unapred definisanih i namenskih tipova koje sami definišete. Unapred definisan tip `int` opisuje celobrojne vrednosti. On čuva podatke – u 32 bita – i ima funkcije članice za rad s tim podacima, kao što

je metoda `ToString`. Slično tome, naš namenski tip `UnitConverter` opisuje konverzije mernih jedinica. On čuva podatke – faktor konverzije – i ima funkcije članice koji rade s tim podacima.

Konstruktori i instanciranje tipova

Podaci članovi tipa dobijaju vrednosti izradom instance, tj. *instanciranjem*, tipa. Unapred definisani tipovi mogu se instancirati jednostavnim navođenjem literala, kao što su `12` ili `"Zdravo svima"`. Operator `new` pravi instance namenskog tipa. Instancu tipa `UnitConverter` napravili smo i definisali pomoću sledeće naredbe:

```
UnitConverter feetToInchesConverter = new UnitConverter (12);
```

Odmah pošto operator `new` instancira objekat, poziva se *konstruktor* objekta radi inicijalizovanja stanja objekta. Konstruktor se definiše u istom obliku kao metoda, s tom razlikom što su ime metode i njen povratni tip jednaki imenu tipa:

```
public class UnitConverter
{
  ...
  public UnitConverter (int unitRatio) { ratio = unitRatio; }
  ...
}
```

Statički članovi protiv članova instance

Podaci članovi i funkcije članice koje deluju na konkretnu *instancu* tipa, zovu se *članovi instance*. Metoda `Convert` klase (tipa) `UnitConverter` i metoda `ToString` tipa `int` primeri su članova instance. Članovi tipa su ujedno i članovi svake instance tipa.

Podaci članovi i funkcije članice koje ne deluju ni na jednu određenu instancu tipa, nego na sam tip, moraju se označiti kao `static`. Metode `Test.Main` i `Console.WriteLine` jesu statičke metode. Klasa `Console` je u stvari *statička klasa*, što znači da su *svi* njeni članovi statički. Nećete nikad napraviti instancu klase `Console` – istu konzolu dele svi delovi aplikacije.

Da bismo ilustrovali razliku između članova instance i statičkih članova, u narednom kodu polje instance `Name` sadrži vrednost koja pripada jednoj od postojećih instanci klase `Panda` (ta vrednost može biti različita u drugim instancama), dok polje `Population` sadrži vrednost koja je uvek jednaka u svim postojećim instancama klase `Panda`:

```
public class Panda
{
  public string Name;                    // Polje instance
  public static int Population;   // Statičko polje

  public Panda (string n)         // Konstruktor
  {
    Name = n;                     // Dodeljuje vrednost polju instance
    Population = Population + 1;  // Inkrementira statičko polje Population
  }
}
```

Naredni kôd pravi dve instance klase `Panda`, prikazuje njihova imena a zatim prikazuje i ukupan broj pandi:

```
using System;

class Test
{
  static void Main()
```

```
    {
      Panda p1 = new Panda ("Pan Dee");
      Panda p2 = new Panda ("Pan Dah");

      Console.WriteLine (p1.Name);      // Pan Dee
      Console.WriteLine (p2.Name);      // Pan Dah

      Console.WriteLine (Panda.Population);   // 2
    }
  }
```


Ako pokušate da polju p1.Population ili Panda.Name dodelite vrednost, prouzrokovaćete grešku pri prevođenju.

Rezervisana reč public

Rezervisana reč `public` izlaže (stavlja na raspolaganje) članove jedne klase drugim klasama. U našem primeru, da polje `Name` klase `Panda` nije bilo izričito deklarisano kao `public` (javno), ono bi bilo privatno, a klasa `Test` ne bi mogla da mu pristupa. Deklarisanjem svog člana kao `public`, tip poručuje sledeće: „Ovo hoću da drugi tipovi vide – sve ostalo su moji privatni detalji implementacije“. U objektno orijentisanom modelu kaže se da javni članovi *kapsuliraju* (engl. *encapsulate*) privatne članove tipa.

Konverzije tipova

C# može da pretvara instance jednog tipa u drugi, kompatibilan tip. U postupku konverzije uvek nastaje nova vrednost od postojeće. Konverzije mogu biti *implicitne* ili *eksplicitne*: implicitne konverzije se odvijaju automatski, dok je za eksplicitne konverzije potrebno eksplicitno *pretvaranje* (engl. *casting*). U primeru koji sledi, *implicitno* pretvaramo instancu tipa `int` u tip `long` (koji ima dvostruko veći broj bitova od tipa `int`), ali *eksplicitno* pretvaramo `int` u tip `short` (koji ima upola manji kapacitet od tipa `int`):

```
int x = 12345;       // int je 32-bitni ceo broj
long y = x;          // Implicitna konverzija u 64-bitni ceo broj
short z = (short)x;  // Eksplicitna konverzija u 16-bit ceo broj
```

Implicitne konverzije su dozvoljene kada su ispunjena oba sledeća uslova:

- Kompajler može garantovati da će operacija biti uspešna.
- Pri konverziji se ne gubi ništa od informacije.[1]

Nasuprot tome, *ekplicitne* konverzije su obavezne u jednom od sledećih slučajeva:

- Prevodilac ne može da garantuje uspešnu konverziju.
- Pri konverziji može doći do gubljenja informacija.

(Ako kompajler može da utvrdi da će konverzija *uvek* biti neuspešna, zabranjuje obe vrste konverzija. Konverzije u kojima učestvuju generički tipovi, u određenim uslovima mogu se takođe završiti neuspehom – videti odeljak „Parametri tipa i konverzije“ na strani 115 u poglavlju 3.)

1. Treba imati u vidu da se pri konverziji vrlo velikih vrednosti tipa `long` u `double` gubi deo preciznosti.

Numeričke konverzije koje smo upravo razmotrili, ugrađene su u jezik. C# podržava još i *konverzije referenci* i *konverzije pri pakovanju/raspakivanju* (videti poglavlje 3), kao i *namenske konverzije* (videti odeljak „Preklapanje operatora“ na strani 174 u poglavlju 4). Pošto pri namenskim konverzijama kompajler ne nameće pravila koja smo naveli, moguće je da se loše projektovani tipovi drugačije ponašaju.

Vrednosni tipovi i referentni tipovi

Svaki tip u jeziku C# pripada jednoj od sledećih kategorija:

- Vrednosni tipovi
- Referentni tipovi
- Generički parametri tipa
- Pokazivački tipovi

U ovom odeljku opisaćemo vrednosne tipove i referentne tipove. Generičke parametre tipa razmotrićemo u odeljku „Generičke komponente“ na strani 109 poglavlja 3, a pokazivačkim tipovima bavićemo se u odeljku „Nebezbedan kôd i pokazivači“ na strani 177 poglavlja 4.

Vrednosnim tipovima (engl. *value types*) pripada većina ugrađenih tipova (a to su svi numerički tipovi, zatim tip `char` i tip `bool`), te namenske strukture (tip `struct`) i nabrajanja (tip `enum`).

Referentni tipovi (engl. *reference types*) jesu sve klase i svi nizovi, delegati i interfejsi. (Toj kategoriji pripada i ugrađen tip `string`.)

Suštinsku razliku između vrednosnih i referentnih tipova čini način na koji se oni obrađuju u memoriji.

Vrednosni tipovi

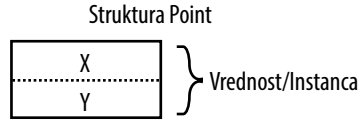
Sadržaj promenljive *vrednosnog tipa* jeste određena konstanta ili vrednost. Na primer, sadržaj ugrađenog vrednosnog tipa `int` čini 32 bita podataka.

Namenski vrednosni tip možete definisati pomoću rezervisane reči `struct` (slika 2-1):

```
public struct Point { public int X, public int Y; }
```

ili, u sažetijem obliku:

```
public struct Point { public int X, Y; }
```


Slika 2-1. Izgled instance vrednosnog tipa u memoriji.

Dodeljivanjem instance vrednosnog tipa drugoj promenljivoj, izvorna instanca se uvek *kopira*.

Na primer:

```
static void Main()
{
  Point p1 = new Point();
  p1.X = 7;
```

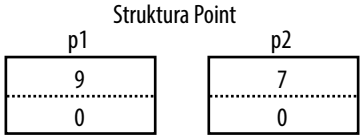
```
  Point p2 = p1;             // Dodeljivanje prouzrokuje kopiranje

  Console.WriteLine (p1.X);  // 7
  Console.WriteLine (p2.X);  // 7

  p1.X = 9;                  // Nova vrednost za p1.X

  Console.WriteLine (p1.X);  // 9
  Console.WriteLine (p2.X);  // 7
}
```


Slika 2-2 prikazuje da su promenljive `p1` i `p2` smeštene u memoriju nezavisno jedna od druge.

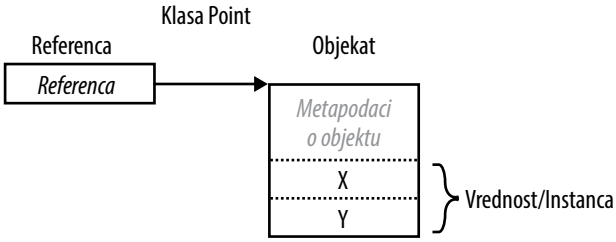

Slika 2-2. Pri operaciji dodeljivanja, instanca vrednosnog tipa se kopira.

Referentni tipovi

Referentni tip je složeniji od vrednosnog i čine ga dva dela: *objekat* i *referenca* na taj objekat. Sadržaj promenljive ili konstante referentnog tipa jeste referenca na objekat koji sadrži vrednost. Evo kako izgleda tip `Point` iz prethodnog primera kada ga napišemo u obliku klase, a ne kao tip `struct` (slika 2-3):

```
public class Point { public int X, Y; }
```


Slika 2-3. Izgled instance referentnog tipa u memoriji.

Pri operaciji dodeljivanja instance referentnog tipa drugoj promenljivoj, kopira se referenca na objekat, a ne sam objekat izvorne instance. To omogućava da više promenljivih upućuje na isti objekat – što obično nije moguće s vrednosnim tipovima. Ako ponovo razmotrimo prethodni primer, s tom razlikom da je sada `Point` klasa, operacija nad promenljivom `p1` sada utiče i na stanje promenljive `p2`:

```
static void Main()
{
  Point p1 = new Point();
  p1.X = 7;

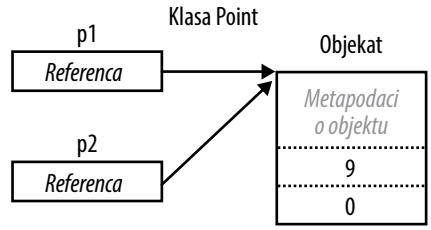
  Point p2 = p1;             // Iz p1 se kopira referenca

  Console.WriteLine (p1.X);  // 7
  Console.WriteLine (p2.X);  // 7
```

```
    p1.X = 9;                  // Nova vrednost za p1.X

    Console.WriteLine (p1.X);  // 9
    Console.WriteLine (p2.X);  // 9
}
```

Slika 2-4 prikazuje da su `p1` i `p2` dve reference koje upućuju na isti objekat.

Slika 2-4. Pri operaciji dodeljivanja, kopira se samo referenca na objekat.

Vrednost null

Referenci se može dodeliti literal `null`, koji znači da takva referenca ne upućuje ni na jedan objekat:

```
class Point {...}
...

Point p = null;
Console.WriteLine (p == null);   // True

// Sledeći red prouzrokuje grešku pri izvršavanju
// (izuzetak NullReferenceException):

Console.WriteLine (p.X);
```

Nasuprot tome, vrednosni tip ne može nikad imati vrednost `null`:

```
struct Point {...}
...

Point p = null;  // Greška pri prevođenju
int x = null;    // Greška pri prevođenju
```


C# ima konstrukt nazvan *tip koji prihvata null*, (engl. *nullable*) čija je namena predstavljanje vrednosti `null` u slučaju vrednosnih tipova (videti odeljak „Tipovi koji prihvataju `null`“, na strani 152 poglavlja 4).

Potrošnja memorije

Instance vrednosnih tipova zauzimaju tačno onoliko memorije koliko je potrebno za smeštanje vrednosti iz njihovih polja. U našem primeru, `Point` zauzima osam bajtova memorije:

```
struct Point
{
  int x;  // 4 bajta
  int y;  // 4 bajta
}
```


8
LINQ upiti

LINQ (Language Integrated Query – upit integrisan u jezik) jeste skup mogućnosti koje jezik C# i Framework pružaju za pisanje strukturiranih upita za pretraživanje lokalnih kolekcija objekata i udaljenih izvora podataka, na način koji ne narušava bezbednost tipova. LINQ je uveden u verziji C# 3.0 i Framework 3.5.

LINQ omogućava pretraživanje svake kolekcije koja implementira interfejs `IEnumerable<T>`, bez obzira na to da li je u pitanju niz vrednosti, lista ili XML DOM dokument, kao i udaljene izvore podataka, poput tabela na SQL Serveru. LINQ pruža prednosti i proveravanja ispravne upotrebe tipova u vreme prevođenja i dinamičkog sastavljanja upita.

Ovo poglavlje opisuje arhitekturu LINQ-a i osnove pisanja upita. Svi osnovni tipovi su definisani u imenskim prostorima `System.Linq` i `System.Linq.Expressions`.

Primeri u ovom i u naredna dva poglavlja ugrađeni su u interaktivnu alatku za izradu upita koja se zove LINQPad; možete je preuzeti na *http://www.linqpad.net*.

Uvod

Osnovne jedinice podataka s kojima LINQ radi jesu *sekvence* i *elementi*. Sekvenca je svaki objekat koji implementira interfejs `IEnumerable<T>` a element je svaka stavka sekvence. U primeru koji sledi, niz `names` je sekvenca, a `"Tom"`, `"Dick"` i `"Harry"` su njeni elementi:

```
string[] names = { "Tom", "Dick", "Harry" };
```

Ovakvu sekvencu zovemo *lokalna sekvenca* zato što predstavlja lokalnu kolekciju objekata u memoriji.

Operator za upit je metoda koja transformiše sekvencu. Tipičan operator za upit prihvata *ulaznu sekvencu* koju transformiše u *izlaznu sekvencu*. U klasi `Enumerable` u imenskom prostoru `System.Linq`, postoji oko 40 operatora za upite – a svi su implementirani u obliku statičkih proširenih metoda. To su *standardni operatori za upite*.

Upiti koji pretražuju lokalne sekvence zovu se lokalni upiti ili *LINQ-to-object* upiti.

LINQ podržava i sekvence koje se mogu dinamički popunjavati iz određenog udaljenog izvora podataka kao što SQL baza podataka. Te sekvence dodatno implementiraju interfejs `IQueryable<T>` i podržane su pomoću odgovarajućeg standardnog skupa operatora za upite u klasi `Queryable`. To ćemo detaljnije razmotriti u odeljku „Interpretirani upiti“, na strani 332 ovog poglavlja.

Upit je izraz koji, kada je nabrojen, transformiše sekvence pomoću operatora za upite. Najjednostavniji upit se sastoji od jedne ulazne sekvence i jednog operatora. Na primer, operator `Where` možemo primeniti na jednostavan niz da bismo iz njega izdvojili elemente koji sadrže barem četiri znaka, na sledeći način:

```
string[] names = { "Tom", "Dick", "Harry" };
IEnumerable<string> filteredNames = System.Linq.Enumerable.Where
                                    (names, n => n.Length >= 4);
foreach (string n in filteredNames)
  Console.WriteLine (n);

Dick
Harry
```

Pošto su standardni operatori za upite implementirani u obliku proširenih metoda, metodu `Where` možemo pozvati direktno za objekat `names` – isto kao da je to metoda instance:

```
IEnumerable<string> filteredNames = names.Where (n => n.Length >= 4);
```

Da bi to moglo da se kompajlira, morate uvesti imenski prostor `System.Linq`. Evo kako izgleda kompletan primer:

```
using System;
using System.Collections.Generic;
using System.Linq;

class LinqDemo
{
  static void Main()
  {
    string[] names = { "Tom", "Dick", "Harry" };

    IEnumerable<string> filteredNames = names.Where (n => n.Length >= 4);
    foreach (string name in filteredNames) Console.WriteLine (name);
  }
}

Dick
Harry
```


Kôd bismo mogli još skratiti ako za promenljivu `filteredNames` zadamo implicitno određivanje tipa:

```
var filteredNames = names.Where (n => n.Length >= 4);
```

Međutim, time smo umanjili razumljivost koda, naročito izvan integrisanog razvojnog okruženja, gde nema kratkih opisa koji bi nam pomogli.

U ovom poglavlju, izbegavaćemo implicitno određivanje tipa rezultata upita, osim na mestima gde je to obavezno (kao što ćemo videti u nastavku poglavlja, u odeljku „Strategije za projekcije“, na strani 330), ili kad je tip upita nebitan za sam primer.

Većina operatora za upite prihvata lambda izraz kao argument. Lambda izraz olakšava razumevanje i formiranje upita. U našem primeru, lambda izraz je sledeći:

```
n => n.Length >= 4
```

Ulazni argument odgovara jednom ulaznom elementu. U ovom primeru, ulazni argument `n` predstavlja svako ime u nizu a tip mu je `string`. Operator `Where` zahteva da lambda izraz vraća vrednost tipa `bool`, koja ako je `true`, znači da taj element treba uključiti u izlaznu sekvencu. Potpis operatora `Where` izgleda ovako:

```
public static IEnumerable<TSource> Where<TSource>
  (this IEnumerable<TSource> source, Func<TSource,bool> predicate)
```

Sledeći upit izdvaja sva imena koja sadrže slovo „a“:

```
IEnumerable<string> filteredNames = names.Where (n => n.Contains ("a"));

foreach (string name in filteredNames)
  Console.WriteLine (name);             // Harry
```

Dosad smo upite sastavljali pomoću proširenih metoda i lambda izraza. Kao što ćemo uskoro videti, ta strategija pruža velike mogućnosti kombinovanja jer omogućava ulančavanje operatora za upite. U ovoj knjizi, to zovemo *tečna sintaksa* (engl. *fluent syntax*).[1] C# podržava i drugi oblik sintakse za pisanje upita, nazvan sintaksa *izraza upita*. Ovako izgleda naš prethodni upit napisan u obliku izraza za upit:

```
IEnumerable<string> filteredNames = from n in names
                                    where n.Contains ("a")
                                    select n;
```

Tečna sintaksa i sintaksa za upite međusobno su komplementarne. U naredna dva odeljka detaljno razmatramo oba oblika.

Tečna sintaksa

Tečna sintaksa je fleksibilna i fundamentalna. U ovom odeljku opisujemo kako se operatori za upite mogu ulančavati da bi se formirali složeniji upiti – i tako pokazati zbog čega su proširene metode važne za taj postupak. Opisujemo i kako treba formulisati lambda izraze za operator upita i uvodimo više novih operatora za upite.

Ulančavanje operatora za upite

U prethodom odeljku prikazali smo dva jednostavna upita, svaki s po jednim operatorom. Da biste sastavili složeniji upit, izrazu treba da dodate druge operatore, čime formirate lanac. Ilustracije radi, upit koji sledi izdvaja sva imena koja sadrže slovo „a“, sortira ih po dužini, a rezultat zatim pretvara u velika slova:

```
using System;
using System.Collections.Generic;
using System.Linq;

class LinqDemo
{
  static void Main()
  {
    string[] names = { "Tom", "Dick", "Harry", "Mary", "Jay" };
    IEnumerable<string> query = names
```

1. Izraz potiče iz rada autora Erika Evansa i Martina Faulera na temu tečnih interfejsa.

```
        .Where   (n => n.Contains ("a"))
        .OrderBy (n => n.Length)
        .Select  (n => n.ToUpper());

    foreach (string name in query) Console.WriteLine (name);
  }
}

JAY
MARY
HARRY
```


Promenljiva `n`, u našem primeru, jeste privatna u svakom lambda izrazu. Identifikator `n` možemo upotrebiti višekratno iz istih razloga zbog kojih možemo višekratno upotrebiti identifikator `c` u sledećoj metodi:

```
void Test()
{
  foreach (char c in "string1") Console.Write (c);
  foreach (char c in "string2") Console.Write (c);
  foreach (char c in "string3") Console.Write (c);
}
```

`Where`, `OrderBy` i `Select` su standardni operatori za upite koji se prevode u proširene metode klase `Enumerable` (ako uvezete imenski prostor `System.Linq`).

Već smo uveli operator `Where`, koji formira filtriranu verziju ulazne sekvence. Operator `OrderBy` vraća sortiranu verziju svoje ulazne sekvence, a metoda `Select` vraća izlaznu sekvencu u kojoj je svaki ulazni element transformisan ili *projektovan* pomoću zadatog lambda izraza (`n.ToUpper()`, u ovom slučaju). Podaci teku lancem operatora sleva nadesno, tako da se podaci prvo filtriraju, zatim sortiraju, a onda projektuju.

Operator upita nikad ne menja samu ulaznu sekvencu, nego uvek vraća novu sekvencu. To je u skladu s modelom *funkcionalnog programiranja*, kojim je LINQ inspirisan.

Ovako izgledaju potpisi pomenutih proširenih metoda (potpis metode `OrderBy` je neznatno pojednostavljen):

```
public static IEnumerable<TSource> Where<TSource>
  (this IEnumerable<TSource> source, Func<TSource,bool> predicate)

public static IEnumerable<TSource> OrderBy<TSource,TKey>
  (this IEnumerable<TSource> source, Func<TSource,TKey> keySelector)

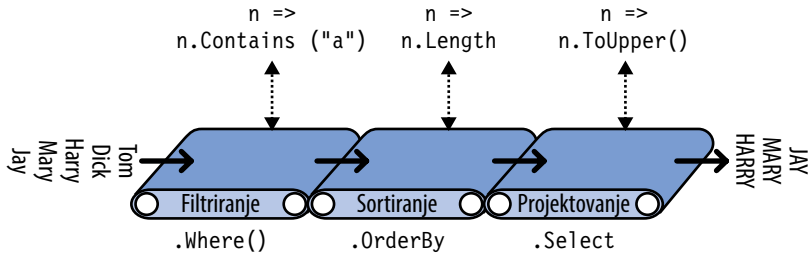
public static IEnumerable<TResult> Select<TSource,TResult>
  (this IEnumerable<TSource> source, Func<TSource,TResult> selector)
```

Kada se operatori za upite ulančavaju kao u ovom primeru, izlazna sekvenca jednog operatora jeste ulazna sekvenca operatora koji mu sledi. Konačan rezultat liči na proizvodnu liniju s transportnim trakama, kao što ilustruje slika 8-1.

Identičan upit možemo zadati i u obliku *korak po korak*, kao što sledi:

```
// Da bi se ovo prevelo, morate uvesti imenski prostor System.Linq:

IEnumerable<string> filtered   = names   .Where   (n => n.Contains ("a"));
IEnumerable<string> sorted     = filtered.OrderBy (n => n.Length);
IEnumerable<string> finalQuery = sorted  .Select  (n => n.ToUpper());
```


Slika 8-1. Ulančavanje operatora upita.

Upit `finalQuery` je po sadržaju identičan upitu `query` koji smo ranije napisali. Osim toga, i svaki međukorak je ispravan upit koji možemo izvršiti:

```
foreach (string name in filtered)
  Console.Write (name + "|");        // Harry|Mary|Jay|

Console.WriteLine();
foreach (string name in sorted)
  Console.Write (name + "|");        // Jay|Mary|Harry|

Console.WriteLine();
foreach (string name in finalQuery)
  Console.Write (name + "|");        // JAY|MARY|HARRY|
```

Zbog čega su važne proširene metode

Umesto sintakse s proširenim metodama, operatore za upite možete pozivati i pomoću standardne sintakse za statičke metode. Na primer:

```
IEnumerable<string> filtered = Enumerable.Where (names,
                                                 n => n.Contains ("a"));
IEnumerable<string> sorted = Enumerable.OrderBy (filtered, n => n.Length);
IEnumerable<string> finalQuery = Enumerable.Select (sorted,
                                                    n => n.ToUpper());
```

To je, zapravo, oblik u koji kompajler prevodi pozive proširenim metodama. Međutim, izbegavanje proširenih metoda ima svoju cenu, ako pokušavate da napišete upit koji se sastoji od samo jedne naredbe, kao što smo to ranije uradili. Vratimo se na upit kombinovan u jednoj naredbi – prvo sa sintaksom pomoću proširene metode:

```
IEnumerable<string> query = names.Where   (n => n.Contains ("a"))
                                 .OrderBy (n => n.Length)
                                 .Select  (n => n.ToUpper());
```

Njegov prirodan linearni oblik odražava tok podataka sleva nadesno i postavlja lambda izraze neposredno pored odgovarajućih operatora u upitu (*infiksna* notacija). Bez proširenih metoda, upit više nije *tečan*:

```
IEnumerable<string> query =
  Enumerable.Select (
    Enumerable.OrderBy (
      Enumerable.Where (
        names, n => n.Contains ("a")
      ), n => n.Length
    ), n => n.ToUpper()
  );
```

Kombinovanje lambda izraza

U prethodnim primerima, operatoru `Where` prosledili smo sledeći lambda izraz:

```
n => n.Contains ("a")      // Ulazni tip=string, povratni tip=bool.
```


Lambda izraz koji prihvata ulaznu vrednost i vraća tip `bool` zove se *predikat*.

Svrha lambda izraza zavisi od konkretnog operatora za upite. Kada ga zadate uz operator `Where`, lambda izraz određuje da li element treba uključiti u izlaznu sekvencu. U slučaju operatora `OrderBy`, lambda izraz preslikava svaki element u ulaznoj sekvenci na njegovo mesto po ključu za sortiranje. Uz operator `Select`, lambda izraz određuje kako se svaki element ulazne sekvence transformiše pre nego što se umetne u izlaznu sekvencu.

Lambda izraz pridružen operatoru za upite uvek deluje na pojedinačne elemente ulazne sekvence – a ne na sekvencu kao celinu.

Operator za upite izračunava vrednost lambda izraza na zahtev – najčešće jedanput po elementu ulazne sekvence. Lambda izrazi omogućavaju da operatorima za upite prosleđujete vlastitu logiku. To čini operatore za upite vrlo raznovrsnim – kao i jednostavnim „ispod haube“. Ovako izgleda kompletna implementacija metode `Enumerable.Where`, bez koda za obradu izuzetaka:

```
public static IEnumerable<TSource> Where<TSource>
  (this IEnumerable<TSource> source, Func<TSource,bool> predicate)
{
  foreach (TSource element in source)
    if (predicate (element))
      yield return element;

}
```

Lambda izrazi i potpisi delegata Func

Standardni operatori za upite koriste generičke delegate `Func`. `Func` je porodica generičkih delegata opšte namene u imenskom prostoru `System` koji su definisani za sledeću svrhu:

Argumenti tipa u delegatu `Func` zadaju se istim redosledom kao i u lambda izrazima.

Stoga `Func<TSource,bool>` odgovara lambda izrazu `TSource=>bool`: onom koji prihvata argument tipa `TSource` i vraća vrednost tipa `bool`.

Slično tome, `Func<TSource,TResult>` odgovara lambda izrazu `TSource=>TResult`.

`Func` delegati su nabrojani u odeljku „Lambda izrazi“, na strani 135 poglavlja 4.

Lambda izrazi i tip elemenata

Standardni operatori za upite koriste sledeća generička imena tipova:

Generički tip	Značenje
`TSource`	Tip elemenata ulazne sekvence
`TResult`	Tip elemenata izlazne sekvence – različit od `Tsource`
`TKey`	Tip elemenata za *ključ* po kojem se elementi sortiraju, grupišu ili spajaju

Tip `TSource` određuje ulazna sekvenca. Tipovi `TResult` i `Tkey` se najčešće *izvode iz lambda izraza*.

Na primer, pogledajte potpis operatora `Select`:

```
public static IEnumerable<TResult> Select<TSource,TResult>
  (this IEnumerable<TSource> source, Func<TSource,TResult> selector)
```

Delegat `Func<TSource,TResult>` odgovara lambda izrazu `TSource=>TResult`: onom koji preslikava jedan *ulazni element* u jedan *izlazni element*. Pošto su `TSource` i `TResult` različiti tipovi, lambda izraz može da menja tip svakog elementa. Osim toga, lambda izraz *određuje tip izlazne sekvence*. Naredni upit pomoću operatora `Select` transformiše ulazne elemente tipa `string` u izlazne elemente celobrojnog tipa:

```
string[] names = { "Tom", "Dick", "Harry", "Mary", "Jay" };
IEnumerable<int> query = names.Select (n => n.Length);

foreach (int length in query)
  Console.Write (length + "|");    // 3|4|5|4|3|
```

Kompajler *izvodi* tip `TResult` iz povratne vrednosti lambda izraza. U ovom slučaju, za `TResult` je izveden tip `int`.

Operator za upite `Where` je jednostavniji i ne zahteva izvođenje tipa izlazne sekvence, pošto su ulazni i izlazni elementi istog tipa. To je logično jer taj operator samo filtrira elemente; on ih ne *transformiše*:

```
public static IEnumerable<TSource> Where<TSource>
  (this IEnumerable<TSource> source, Func<TSource,bool> predicate)
```

I najzad, razmotrite potpis operatora `OrderBy`:

```
// Malo pojednostavljen:
public static IEnumerable<TSource> OrderBy<TSource,TKey>
  (this IEnumerable<TSource> source, Func<TSource,TKey> keySelector)
```

`Func<TSource,TKey>` preslikava jedan ulazni element u *ključ za sortiranje*. Tip `TKey` se izvodi iz lambda izraza nezavisno od tipova ulaznih i izlaznih elemenata. Na primer, listu imena mogli smo da sortiramo po dužini imena (ključ tipa `int`) ili alfabetskim redosledom (ključ tipa `string`):

```
string[] names = { "Tom", "Dick", "Harry", "Mary", "Jay" };
IEnumerable<string> sortedByLength, sortedAlphabetically;
sortedByLength       = names.OrderBy (n => n.Length);   // ključ tipa int

sortedAlphabetically = names.OrderBy (n => n);          // ključ tipa string
```


Operatore za upite u klasi `Enumerable` možete pozivati i pomoću tradicionalnih delegata koji referenciraju metode umesto lambda izraza. Takvo rešenje je dobro za pojednostavljivanje određenih vrsta lokalnih upita – naročito u slučaju LINQ u XML – što je opisano u poglavlju 10. Međutim, nije upotrebljivo za sekvence koje implementiraju interfejs `IQueryable<T>` (na primer, kada pretražujete bazu podataka), zato što su operatorima definisani u interfejsu `Queryable` potrebni lambda izrazi da bi formirali stabla izraza. To ćemo razmotriti u nastavku poglavlja, u odeljku „Interpretirani upiti“, na strani 332.

Prirodni redosled

U LINQ-u je značajan redosled elemenata ulazne sekvence. Neki operatori za upite, kao što su `Take`, `Skip` i `Reverse`, uzimaju u obzir taj redosled.

Operator `Take` izdvaja prvih `x` elemenata ulazne sekvence, a ostale odbacuje:

```
int[] numbers  = { 10, 9, 8, 7, 6 };
IEnumerable<int> firstThree = numbers.Take (3);     // { 10, 9, 8 }
```

Operator `Skip` preskače prvih `x` elemenata i vraća sve preostale:

```
IEnumerable<int> lastTwo    = numbers.Skip (3);     // { 7, 6 }
```

`Reverse` radi tačno ono što biste očekivali:

```
IEnumerable<int> reversed   = numbers.Reverse();    // { 6, 7, 8, 9, 10 }
```

U lokalnim upitima (LINQ-to-objects), operatori kao što su `Where` i `Select` zadržavaju izvorni redosled elemenata u ulaznoj sekvenci (kao što to čine i drugi operatori za upite, osim onih koji izričito menjaju redosled).

Ostali operatori

Ne vraćaju svi operatori za upite izlaznu sekvencu. Operatori nad *elementima* izdvajaju određeni element iz ulazne sekvence. Primeri toga su operatori `First`, `Last` i `ElementAt`:

```
int[] numbers    = { 10, 9, 8, 7, 6 };
int firstNumber  = numbers.First();                        // 10
int lastNumber   = numbers.Last();                         // 6
int secondNumber = numbers.ElementAt(1);                   // 9
int secondLowest = numbers.OrderBy(n=>n).Skip(1).First();  // 7
```

Operatori za agregaciju (grupni) vraćaju skalarnu vrednost, najčešće numeričkog tipa:

```
int count = numbers.Count();          // 5;
int min = numbers.Min();              // 6;
```

Kvantifikatori vraćaju vrednost tipa `bool`:

```
bool hasTheNumberNine = numbers.Contains (9);          // true
bool hasMoreThanZeroElements = numbers.Any();          // true
bool hasAnOddElement = numbers.Any (n => n % 2 != 0);  // true
```

Pošto ti operatori vraćaju po jedan element, s njihovim rezultatom najčešće ne možete dalje pozivati druge operatore za upite, osim kada je i sam rezultujući element kolekcija.

Neki operatori za upite prihvataju dve ulazne sekvence. Primeri toga su operator `Concat`, koji nadovezuje jednu sekvencu na drugu, i operator `Union`, koji radi to isto, ali uklanja duplikate:

```
int[] seq1 = { 1, 2, 3 };
int[] seq2 = { 3, 4, 5 };
IEnumerable<int> concat = seq1.Concat (seq2);    //  { 1, 2, 3, 3, 4, 5 }
IEnumerable<int> union  = seq1.Union (seq2);     //  { 1, 2, 3, 4, 5 }
```

Operatori za spajanje sekvenci takođe pripadaju ovoj kategoriji. U poglavlju 9 detaljno su objašnjeni svi operatori za upite.

Izrazi upita

C# ima sintaksnu prečicu za pisanje LINQ upita, što se zove *izraz upita*. Nasuprot raširenom verovanju, izraz upita nije način da se SQL ugradi u C# kôd. Zapravo, dizajn izraza upita bio je inspirisan prvenstveno konceptom *kombinovanja lista* (engl. *list comprehension*) iz jezika za funkcionalno programiranje kao što su LISP i Haskell, mada je i SQL imao kozmetički uticaj.

U ovoj knjizi, sintaksu za izraze upita nazivamo jednostavno „sintaksa za upite“.

U prethodnom odeljku, napisali smo upit s tečnom sintaksom koji izdvaja znakovne nizove koji sadrže slovo „a“, sortira ih po dužini i pretvara u velika slova. Ovako izgleda isti upit u obliku sintakse za upite:

```
using System;
using System.Collections.Generic;
using System.Linq;

class LinqDemo
{
  static void Main()
  {
    string[] names = { "Tom", "Dick", "Harry", "Mary", "Jay" };

    IEnumerable<string> query =
      from    n in names
      where   n.Contains ("a")     // Filtrira elemente
      orderby n.Length             // Sortira elemente
      select  n.ToUpper();         // Pretvara svaki element (projekcija)

    foreach (string name in query) Console.WriteLine (name);
  }
}

JAY
MARY
HARRY
```

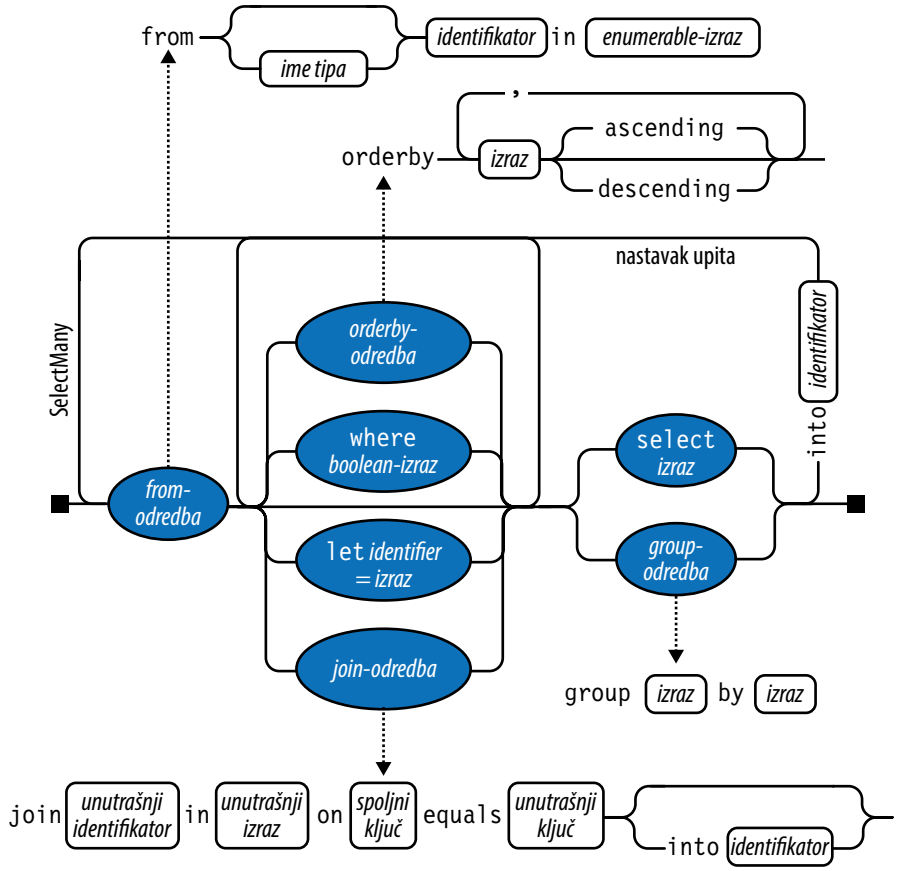
Izrazi upita uvek počinju odredbom `from` a završavaju se odredbom `select` ili `group`. Odredba `from` deklariše *promenljivu opsega* (u ovom slučaju, `n`), koju možete zamisliti kao način za pristupanje jednom po jednom elementu sekvence – otprilike kao `foreach`. Slika 8-2 ilustruje kompletnu sintaksu u obliku „šinskog“ dijagrama.

Da biste čitali taj dijagram, krenite od levog kraja a zatim nastavite po određenom „koloseku“ kao da ste voz. Na primer, iza obavezne odredbe `from`, možete opciono dodati odredbu `orderby`, `where`, `let` ili `join`. Iza toga, možete nastaviti do odredbe `select` ili `group`, ili se vratiti da biste dodali novu odredbu `from`, `orderby`, `where`, `let` ili `join`.

Kompajler obrađuje izraz upita tako što ga prevodi u tečnu sintaksu. To radi na sasvim mehanički način – vrlo slično načinu na koji naredbe `foreach` prevodi u pozive metoda `GetEnumerator` i `MoveNext`. To znači da sve što možete napisati u obliku izraza upita, možete napisati i u obliku tečne sintakse. Naš primer upita kompajler prevodi (prvo) u sledeći oblik:

```
IEnumerable<string> query = names.Where   (n => n.Contains ("a"))
                                 .OrderBy (n => n.Length)
                                 .Select  (n => n.ToUpper());
```


Slika 8-2. Sintaksa za upite.

Operatore `Where`, `OrderBy` i `Select` zatim razrešava prema istim pravilima koja bi važila kada bi upit bio napisan u tečnoj sintaksi. U ovom slučaju, oni se pretvaraju u pozive odgovarajućih proširenih metoda klase `Enumerable` jer je uvezen imenski prostor `System.Linq` i sekvenca `names` implementira interfejs `IEnumerable<string>`. Međutim, kada prevodi izraze upita, kompajler nije posebno sklon klasi `Enumerable`. Možete ga zamisliti kako u naredbu prvo mehanički umeće reči „Where“, „OrderBy“ i „Select“, a zatim prevodi rezultat kao da ste ta imena metoda vi napisali. To pruža veliku fleksibilnost u pogledu načina razrešavanja tih metoda. Na primer, upiti u baze podataka koje ćemo pisati u odeljcima koji slede, povezivaće se s proširenim metodama klase `Queryable`.

Ako iz našeg programa uklonimo direktivu `using System.Linq`, upit se neće kompajlirati zato što metode `Where`, `OrderBy` i `Select` neće imati s čim da se povežu. Izrazi upita se *ne mogu kompajlirati* dok ne uvezete `System.Linq` ili drugi imenski prostor u kojem se nalazi implementacija tih metoda upita.

13

Dijagnostika i kodni ugovori

Kada stvari krenu naopako, važno je imati informacije koje će vam pomoći da postavite dijagnozu problema. Integrisano razvojno okruženje ili alatka za otkrivanje grešaka mogu biti od velike pomoći u tom smislu, ali su uglavnom na raspolaganju samo tokom razvoja aplikacije. Pošto aplikaciju otpremite korisnicima, sama aplikacija mora da prikuplja i beleži dijagnostičke podatke. Da bi zadovoljio taj zahtev, .NET Framework nudi skup alatki za beleženje dijagnostičkih podataka, nadziranje ponašanja aplikacije, otkrivanje grešaka pri izvršavanju i integrisanje s alatkama za otkrivanje grešaka, ako su one na raspolaganju.

.NET Framework omogućava i da koristite *kodne ugovore* (engl. *code contracts*). Uvedeni u vreme Frameworka 4.0, kodni ugovori omogućavaju metodama interakciju kroz skup međusobnih obaveza koje čine da metode *rano* prekidaju rad ako se te obaveze ne ispunjavaju.

Kodni ugovori su objašnjeni (na engleskom jeziku) u posebnom dodatku, koji možete preuzeti na *http://www.albahari.com/nutshell*.

API Code Contracts je razvio Microsoft Research i zahteva zasebno preuzimaje. Uprkos obećavajućem početku, ta tehnologija se nije nikad zaista „primila“ i u nju je poslednjih godina ugrađen minimalan broj ispravki i dopuna. Glavni nedostatak joj je možda to što ne postoji direktna podrška u jeziku C#. Posledica toga je sporiji ciklus sklapanja aplikacija zato se nakon kompajliranja, rezultujući sklop mora „ponovo“ napisati.

Tipovi koje pominjemo u ovom poglavlju definisani su prevashodno u imenskom prostorima `System.Diagnostics`.

Uslovno prevođenje koda

Pretprocesorske direktive omogućavaju da uslovno prevedete proizvoljan odeljak C# koda. To su specijalne naredbe namenjene kompajleru koje počinju simbolom # (i, za razliku od ostalih konstrukata jezika C#, moraju se zadavati svaka u zasebnom redu). Logički gledano, one se izvršavaju pre glavnog postupka prevođenja koda (mada, u praksi, kompajler ih obrađuje tokom faze leksičke analize koda). Pretprocesorske direktive za uslovno prevođenje koda jesu: `#if`, `#else`, `#endif` i `#elif`.

Direktive `#if` nalažu kompajleru da zanemari određeni odeljak koda ako nije definisan zadati *simbol*. Taj simbol možete definisati pomoću pretprocesorske direktive `#define` ili odgovarajuće opcije koju zadate kompajleru. Direktiva `#define` važi samo za sadržaj *datoteke* u kojoj je zadata, dok opcija kompajlera važi za ceo *sklop*:

```
#define TESTMODE            // direktive #define morate zadati na početku datoteke
                            // Imena simbola se po konvenciji pišu velikim slovima.
using System;

class Program
{
  static void Main()
  {
#if TESTMODE
    Console.WriteLine ("ovo je test!");     // REZULTAT: ovo je test!
#endif
  }
}
```

Kada bismo izbrisali prvi red, program bi se preveo u izvršnu verziju iz koje je bi bila uklonjena naredba `Console.WriteLine`, kao kada bismo je u izvornoj verziji pretvorili u komentar.

Direktiva `#else` je analogna naredbi `else` jezika C#, a `#elif` je ekvivalentna direktivi `#else` kojoj sledi `#if`. Pomoću operatora `||`, `&&` i `!` možete obavljati logičke operacije *disjunkcije*, *konjukcije* i *negacije*:

```
#if TESTMODE && !PLAYMODE      // if TESTMODE and not PLAYMODE
  ...
```

Međutim, imajte u vidu da ne sastavljate običan C# izraz, a simboli s kojima radite nemaju apsolutno nikakve veze s *promenljivama* – ni statičkim, ni drugačijim.

Da biste definisali simbol koji važi za ceo sklop, upotrebite opciju kompajlera `/define` kada kôd prevodite s komandne linije:

```
csc Program.cs /define:TESTMODE,PLAYMODE
```

Visual Studio omogućava da zadate opcije za uslovno prevođenje, u odeljku Project Properties.

Ako ste određeni simbol definisali na nivou celog sklopa, ali želite da se on u određenoj datoteci zanemari, to možete zadati pomoću direktive `#undef`.

Uslovno prevođenje u poređenju sa statičkim promenljivama

Prethodni primer se može implementirati i pomoću jednostavnog statičkog polja:

```
static internal bool TestMode = true;

static void Main()
{
  if (TestMode) Console.WriteLine ("in test mode!");
}
```

Prednost ovog rešenja je to što omogućava konfigurisanje u vreme izvršavanja koda. Zašto bismo se onda opredelili za uslovno prevođenje? Razlog je to što uslovno prevođenje omogućava da radite i stvari koje nisu moguće pomoću statičkih opcija, kao što su:

- Uslovno uključivanje određenog atributa
- Menjanje deklarisanog tipa promenljive
- Menjanje imenskog prostora ili alijasa tipa unutar direktive `using` – na primer:

```
using TestType =
  #if V2
     MyCompany.Widgets.GadgetV2;
  #else
     MyCompany.Widgets.Gadget;
  #endif
```

Unutar direktive za uslovno prevođenje možete zadati i vrlo složene promene, što vam omogućava da birate između starih i novih verzija, da pišete biblioteke koje se prevode za razne verzije Frameworka ili da koristite mogućnosti najnovije verzije Frameworka kada su na raspolaganju.

Još jedna prednost uslovnog prevođenja jeste to što se kôd za otkrivanje grešaka može odnositi na tipove koji se nalaze u sklopovima koji neće biti sastavni deo konačne verzije aplikacije koju ćete distribuirati.

Atribut Conditional

Atribut `Conditional` nalaže kompajleru da zanemari pozive određenoj klasi ili metodi, ako zadati simbol nije definisan.

Da biste videli koliko je to korisno, pretpostavimo da ste napisali sledeću metodu za evidentiranje satusnih podataka u datoteku:

```
static void LogStatus (string msg)
{
  string logFilePath = ...
  System.IO.File.AppendAllText (logFilePath, msg + "\r\n");
}
```

A sada zamislite da želite da se ova metoda izvršava samo ako je definisan simbol `LOGGINGMODE`. Prvo rešenje je da pozive metodi `LogStatus` umetnete unutar direktive `#if`:

```
#if LOGGINGMODE
LogStatus ("Message Headers: " + GetMsgHeaders());
#endif
```

To daje savršen rezultat, ali je nezgrapno. Drugo rešenje je da direktivu `#if` umetnete unutar koda metode `LogStatus`. Međutim, to pravi problem ako se metoda `LogStatus` poziva na sledeći način:

```
LogStatus ("Message Headers: " + GetComplexMessageHeaders());
```

U tom obliku se metoda `GetComplexMessageHeaders` uvek poziva, što može biti uzrok slabijih performansi.

Funkcionalnost prvog rešenja možemo kombinovati s pogodnošću drugog ako metodi `LogStatus` pridružimo atribut `Conditional` (definisan u imenskom prostoru `System.Diagnostics`):

```
[Conditional ("LOGGINGMODE")]
static void LogStatus (string msg)
{
  ...
}
```

Time nalažemo kompajleru da pozive metodi `LogStatus` obrađuje kao da se nalaze unutar direktive `#if LOGGINGMODE`. Ako taj simbol nije definisan, svi pozivi metodi `LogStatus` uklanjaju se iz prevedene verzije – uključujući i iz izraza koji se metodi zadaju kao argument. (Iz tog razloga, izbegavaju se i svi sporedni efekti.) Ovo je izvodljivo čak i kad se metoda `LogStatus` i njen pozivalac nalaze u različitim sklopovima.

Još jedna korist od atributa `[Conditional]` jeste to što se ispunjavanje zadatog uslova proverava kada se prevodi *pozivalac* metode, a ne kada se prevodi *pozvana* metoda. To je dobro zato što omogućava da napišete biblioteku metoda kao što je `LogStatus` i napravite samo jednu verziju te biblioteke.

U vreme izvršavanja koda, atribut `Conditional` se zanemaruje. To je naredba koja važi isključivo za kompajler.

Alternative za atribut Conditional

Atribut `Conditional` je beskoristan ako vam treba da određenu funkcionalnost uključujete ili isključujete u vreme izvršavanja koda. Umesto atributa, morate primeniti neko rešenje sa statičkom promenljivom. To nameće pitanje kako elegantno zaobići izračunavanje vrednosti argumenata kad pozivate uslovne metode za beleženje podataka u dnevnik. Rešenje pomoću funkcije izgleda ovako:

```
using System;
using System.Linq;

class Program
{
  public static bool EnableLogging;

  static void LogStatus (Func<string> message)
  {
    string logFilePath = ...
    if (EnableLogging)
      System.IO.File.AppendAllText (logFilePath, message() + "\r\n");
  }
}
```

Lambda izraz omogućava pozivanje metode bez složene sintakse:

```
LogStatus ( () => "Message Headers: " + GetComplexMessageHeaders() );
```

Ako polje `EnableLogging` ima vrednost `false`, metoda `GetComplexMessageHeaders` se ne poziva.

Klase Debug i Trace

Klase `Debug` i `Trace` su statičke klase koje pružaju osnovne mogućnosti za beleženje podataka i ispitivanje da li su dati uslovi ispunjeni. Klase su međusobno vrlo slične; glavna razlika je njihova namena. Klasa `Debug` je namenjena upotrebi u verzijama koda koje se prevode u režimu `Debug`; klasa `Trace` je namenjena upotrebi i u režimu `Debug` i u režimu `Release`. U tom cilju:

- Sve metode u klasi `Debug` definisane su s atributom `[Conditional("DEBUG")]`.
- Sve metode u klasi `Trace` definisane su s atributom `[Conditional("TRACE")]`.

To znači da kompajler uklanja sve pozive metoda klasa `Debug` ili `Trace` osim kada definišete simbole `DEBUG` odnosno `TRACE`. Visual Studio standardno definiše oba simbola (`DEBUG` i `TRACE`) kada za projekat odaberete konfiguraciju *debug*, ali samo simbol `TRACE` u konfiguraciji *release*.

Obe klase, `Debug` i `Trace`, imaju metode `Write`, `WriteLine` i `WriteIf`. One standardno ispisuju poruke u prozor za rezultate dibagera:

```
Debug.Write     ("Data");
Debug.WriteLine (23 * 34);
int x = 5, y = 3;
Debug.WriteIf   (x > y, "x is greater than y");
```

Klasa `Trace` ima i metode `TraceInformation`, `TraceWarning` i `TraceError`. Razlika u ponašanju između njih i metoda `Write` zavisi od aktivnih osluškivača (objekti tipa `TraceListener`), koje opisujemo u odeljku „Klasa TraceListener".

Metode Fail i Assert

Klase `Debug` i `Trace` obe imaju metodu `Fail` i `Assert`. Metoda `Fail` šalje poruku svakom objektu tipa `TraceListener` u kolekciji `Listeners` (videti naredni odeljak) klase `Debug` ili `Trace`. Svaki takav objekat standardno ispisuje poruku u prozor za rezultate alatke za otkrivanje grešaka (dibagera) i u okviru za dijalog:

```
Debug.Fail ("File data.txt does not exist!");
```

Dijalog koji se otvara nudi opcije ignore (zanemariti), abort (prekinuti) i retry (pokušati ponovo). Ova poslednja opcija omogućava da program povežete s nekim dibagerom, što je korisno za brzo dijagnostikovanje problema.

Metoda `Assert` samo poziva metodu `Fail` ako njen argument `bool` ima vrednost `false`. To se zove *zadavanje pretpostavke* (engl. *assertion)* i pokazuje da u kodu postoji greška ako pretpostavka nije potvrđena. Za taj slučaj možete opciono zadati odgovarajuću poruku:

```
Debug.Assert (File.Exists ("data.txt"), "Datoteka data.txt ne postoji!");
var result = ...
Debug.Assert (result != null);
```

Metode `Write`, `Fail` i `Assert` imaju i preklopljene verzije koje, osim teksta poruke, prihvataju i argument za opis kategorije greške tipa `string`, što može biti korisno pri obradi rezultata.

Umesto da zadate pretpostavku, možete generisati izuzetak ako je ispunjen suprotan uslov. To je uobičajena praksa kada se ispituje ispravnost argumenata metode:

```
public void ShowMessage (string message)
{
  if (message == null) throw new ArgumentNullException ("message");
  ...
}
```

Takve „pretpostavke" se bezuslovno prevode i manje su fleksibilne jer rezultate nepotvrđene pretpostavke ne možete obraditi pomoću objekata `TraceListener`. Osim toga, tehnički govoreći, to nisu pretpostavke. Pretpostavka je nešto što, ako nije potvrđeno, pokazuje grešku u kodu tekuće metode. Pojava izuzetka pri ispitivanju ispravnosti argumenta metode znak je greške u kodu *pozivaoca* metode.

Klasa TraceListener

Obe klase, `Debug` i `Trace`, imaju svojstvo `Listeners`, čija je vrednost statička kolekcija osluškivača, tj. instanci klase `TraceListener`. Ti objekti su odgovorni za dalju obradu sadržaja koji proizvode metode `Write`, `Fail` i `Trace`.

Kolekcija `Listeners` obe klase standardno sadrži samo po jedan osluškivač (`DefaultTraceListener`). Taj podrazumevani osluškivač ima dve ključne odlike:

- Kada se poveže s nekom alatkom za otkrivanje grešaka, kao što je Visual Studio, poruke osluškivača se ispisuju u prozoru za rezultate te alatke. U suprotnom, sadržaj poruka se zanemaruje.
- Kada se pozove metoda `Fail` (ili pretpostavka ne bude potvrđena), pojavljuje se okvir za dijalog koji korisniku nudi opcije da nastavi program (continue), da ga prekine (abort) ili da ponovo pokuša (retry) ili program poveže sa alatkom za otkrivanje grešaka (attach/debug), bez obzira na to da li je programu već pridružen dibager.

To ponašanje možete promeniti ako iz kolekcije (opciono) uklonite podrazumevani osluškivač, a zatim kolekciji dodate jedan ili više svojih osluškivača. Osluškivač možete napisati od početka (tako što nalsedite klasu `TraceListener`) ili upotrebite neki od postojećih tipova:

- `TextWriterTraceListener` upisuje u tok, u objekat `TextWriter` ili u datoteku.
- `EventLogTraceListener` upisuje u Windowsov sistemskii dnevnik događaja.
- `EventProviderTraceListener` upisuje u podsistem ETW (Event Tracing for Windows) pod Windowsom Vista i novijim.
- `WebPageTraceListener` upisuje na ASP.NET veb stranicu.

Klasu `TextWriterTraceListener` dalje nasleđuju klase `ConsoleTraceListener`, `DelimitedListTraceListener`, `XmlWriterTraceListener` i `EventSchemaTraceListener`.

Nijedan od ovih osluškivača ne otvara okvir za dijalog kada se pozove metoda `Fail`. Tako se ponaša samo `DefaultTraceListener`.

Primer koji sledi uklanja podrazumevani osluškivač klase `Trace`, zatim dodaje tri osluškivača: jedan koji podatke upisuje u datoteku, drugi koji ih ispisuje na konzolu i treći koji ih upisuje u Windowsov sistemski dnevnik događaja:

```
// Uklanja podrazumevani osluškivač:
Trace.Listeners.Clear();

// Dodaje pisač koji podatke dopisuje na kraj datoteke trace.txt:
Trace.Listeners.Add (new TextWriterTraceListener ("trace.txt"));

// Pribavlja izlazni tok konzole, koji zatim dodaje kao osluškivač:
System.IO.TextWriter tw = Console.Out;
Trace.Listeners.Add (new TextWriterTraceListener (tw));

// Definiše izvor za Windowsov dnevnik događaja a zatim dodaje osluškivač.
// Pošto CreateEventSource zahteva administratorska ovlašćenja, ovaj deo
// bi se obično obavio tokom instaliranja aplikacije.
if (!EventLog.SourceExists ("DemoApp"))
  EventLog.CreateEventSource ("DemoApp", "Application");

Trace.Listeners.Add (new EventLogTraceListener ("DemoApp"));
```

(Osluškivače možete dodati i pomoću konfiguracione datoteke aplikacije, što je zgodno jer ispitivačima aplikacije omogućava da konfigurišu osluškivač nakon prevođenja i sklapanja aplikacije. MSDN članak o tome nalazi se na *http://albahari.com/traceconfig*.)

U slučaju Windowsovog dnevnika događaja, poruke koje šaljete iz metoda `Write`, `Fail` ili `Assert` uvek se prikazuju u kategoriji „Information“, u prozoru prikaza Windowsovih događaja. Međutim, poruke koje šaljete pomoću metoda `TraceWarning` i `TraceError`, prikazuju se u kategoriji upozorenja (warning) ili u kategoriji grešaka (errors).

Klasa `TraceListener` ima i svojstvo `Filter` tipa `TraceFilter` koje se može podesiti radi filtriranja poruka koje osluškivač prima. Da biste to postigli, treba da napravite instancu jedne od unapred definisanih potklasa (`EventTypeFilter` ili `SourceFilter`) ili da nasledite klasu `TraceFilter` i redefinišete njenu metodu `ShouldTrace`. Ovo možete iskoristiti da biste, na primer, filtrirali poruke po kategoriji.

Klasa `TraceListener` definiše i svojstva `IndentLevel` i `IndentSize` za zadavanje nivoa i veličine uvlaka, kao i svojstvo `TraceOutputOptions` za upisivanje dodatnih podataka:

```
TextWriterTraceListener tl = new TextWriterTraceListener (Console.Out);
tl.TraceOutputOptions = TraceOptions.DateTime | TraceOptions.Callstack;
```

Opcije zadate pomoću objekata `TraceOutputOptions` primenjuju se kada pozivate metode `Trace`:

```
Trace.TraceWarning ("Orange alert");

DiagTest.vshost.exe Warning: 0 : Orange alert
     DateTime=2007-03-08T05:57:13.6250000Z
     Callstack=   at System.Environment.GetStackTrace(Exception e, Boolean
needFileInfo)
     at System.Environment.get_StackTrace()     at ...
```

Pražnjenje i zatvaranje osluškivača

Neki osluškivači, kao što je `TextWriterTraceListener`, upisuju svoje podatke u tok, koji je podložan keširanju. To ima dve posledice:

- Poruka se možda neće odmah pojaviti u izlaznom toku ili datoteci.
- Osluškivač morate zatvoriti (ili barem isprazniti) pre nego što aplikacija završi rad jer ćete inače izgubiti ono što se nalazi u kešu (standardne veličine najviše 4 KB, ako upisujete u datoteku).

Klase `Trace` i `Debug` imaju statičke metode `Close` i `Flush` koje pozivaju metodu `Close` odnosno `Flush` svih osluškivača (koji pak pozivaju metodu `Close` odnosno `Flush` internog pisača ili toka s kojim rade). Metoda `Close` implicitno poziva metodu `Flush`, zatvara resurse operativnog sistema i sprečava dalje upisivanje podataka.

Opšte pravilo preporučuje da metodu `Close` pozivate na završetku aplikacije, a metodu `Flush` kad god vam zatreba da upišete tekuće podatke. To važi u slučajevima kada radite s pisačima čije odredište je tok ili datoteka.

Klase `Trace` i `Debug` imaju i svojstvo `AutoFlush`, koje, ako mu zadate vrednost `true`, pokreće izvršavanje metode `Flush` posle svake poruke.

Preporučuje se da svojstvo `AutoFlush` objekata `Debug` i `Trace` podesite na `true` ako radite s osluškivačima koji upisuju u tok ili datoteku. Ako ne uradite tako, kada se pojavi neobrađeni izuzetak ili katastrofalna greška, možete izgubiti poslednjih 4 KB dijagnostičkih podataka.

Integrisanje aplikacije sa spoljnim dibagerom

Ponekad je korisno da aplikacija sarađuje s nekom alatkom za otkrivanje grešaka (dibager), ako je takva na raspolaganju. Tokom razvoja aplikacije, dibager je najčešće sastavni deo vašeg integrisanog razvojnog okruženja (na primer, Visual Studio). Za instaliranu verziju aplikacije, dibager će verovatnije biti:

- DbgCLR
- Neka od alatki za otkrivanje grešaka nižeg nivoa kao što su WinDbg, Cordbg ili Mdbg

DbgCLR je Visual Studio iz kojeg je „skinuto“ sve osim dibagera, a može se besplatno preuzeti u paketu .NET Framework SDK. To je najjednostavnija opcija za otkrivanje grešaka kada nemate na raspolaganju integrisano razvojno okruženje, mada zahteva da preuzmete ceo SDK.

Povezivanje dibagera sa aplikacijom i raskidanje veze između njih

Statička klasa `Debugger` u imenskom prostoru `System.Diagnostics` obezbeđuje osnovne funkcije za interakciju s dibagerom. To su `Break`, `Launch`, `Log` i `IsAttached`.

Dibager morate prvo povezati sa aplikacijom kako biste mogli da tražite greške u njoj. Ako aplikaciju pokrećete unutar integrisanog razvojnog okruženja, to se obavlja automatski, osim kada zahtevate drugačije (biranjem opcije „Start without debugging“). Međutim, ponekad nije zgodno ili nije ni moguće pokrenuti aplikaciju u režimu otklanjanja grešaka unutar integrisanog razvojnog okruženja. Primer toga je aplikacija koja je Windowsov servis ili (ironično) Visual Studiov dizajner. Jedno od rešenja je da aplikaciju pokrenete na uobičajen način i da, zatim, u svom razvojnom okruženju izaberete opciju Debug Process. Međutim, to vam ne omogućava da postavite prekidne tačke na početku izvršavanja programa.

Problem možete zaobići ako pozovete metodu `Debugger.Break` iz aplikacije. Ta metoda pokreće dibager, povezuje ga sa aplikacijom i zaustavlja izvršavanje aplikacije na tom mestu. (metoda `Launch` radi isto, ali ne zaustavlja izvršavanje aplikacije.) Pošto aplikaciju povežete s dibagerom, pomoću metode `Log` možete ispisivati poruke direktno u izlazni prozor dibagera. Da li je aplikacija povezana s dibagerom, možete saznati pomoću svojstva `IsAttached`.

Atributi Debugger

Atributi `DebuggerStepThrough` i `DebuggerHidden` služe za zadavanje uputstava dibageru kako da korak po korak prati izvršavanje metode, konstruktora ili klase.

Atribut `DebuggerStepThrough` nalaže da dibager izvrši kôd funkcije bez interakcije s korisnikom. Taj atribut je koristan za automatski generisane metode i posredničke metode koje posao samo prosleđuju nekoj drugoj metodi. U ovom poslednjem slučaju, dibager će i dalje prikazivati posredničku metodu na stablu pozivanja metoda ako prekidnu tačku postavite unutar „stvarne“ metode – osim kada joj pridružite atribut `DebuggerHidden`. Ta dva atributa možete kombinovati za posredničke metode da bi korisiku bilo lakše da se usredsredi na greške u logici aplikacije umesto da se bavi infrastrukturom:

```
[DebuggerStepThrough, DebuggerHidden]
void DoWorkProxy()
{
  // priprema...
  DoWork();
  // završne operacije...
}


void DoWork() {...}   // Stvarna metoda...
```

Procesi i procesne niti

U poslednjem odeljku poglavlja 6 opisali smo kako se pomoću metode `Process.Start` pokreće nov proces. Klasa `Process` omogućava još i propitivanje i interakciju s procesima koji su aktivni na istom ili na drugom računaru. Klasa `Process` je definisana u .NET Standardu 2.0, ali je ograničena samo na platformu UWP.

Ispitivanje tekućih aktivnih procesa

Metode `Process.GetProcessXXX` učitavaju ciljni proces po imenu ili identifikatoru (ID) procesa, ili sve procese u toku na tekućem ili zadatom računaru. To obuhvata i upravljane i neupravljane procese. Svaka instanca klase `Process` ima više svojstava koja pružaju podatke kao što su ime procesa, ID, prioritet,zauzeće memorije i procesora, ručice prozora itd. Sledeći primer nabraja sve procese u toku izvršavanja na tekućem računaru:

```
foreach (Process p in Process.GetProcesses())
using (p)
{
  Console.WriteLine (p.ProcessName);
  Console.WriteLine ("   PID:      " + p.Id);
  Console.WriteLine ("   Memory:   " + p.WorkingSet64);
  Console.WriteLine ("   Threads:  " + p.Threads.Count);
}
```

Metoda `Process.GetCurrentProcess` vraća tekući proces. Ako ste otvorili nove aplikacione domene, oni će svi deliti jedan isti proces.

Proces možete prekinuti pomoću njegove metode `Kill`.

Ispitivanje niti jednog procesa

Svojstvo `Process.Threads` omogućava da nabrajate niti drugih procesa. Međutim, objekti koje dobijate nisu tipa `System.Threading.Thread`, nego tipa `ProcessThread`, koji su namenjeni za administrativne svrhe, a ne za poslove sinhronizovanja procesa. Objekat `ProcessThread` sadrži dijagnostičke podatke o niti koju predstavlja i omogućava da upravljate određenim svojstvima te niti, kao što su njen prioritet i iskorišćavanje procesora:

```
public void EnumerateThreads (Process p)
{
  foreach (ProcessThread pt in p.Threads)
  {
    Console.WriteLine (pt.Id);
    Console.WriteLine ("   State:    " + pt.ThreadState);
    Console.WriteLine ("   Priority: " + pt.PriorityLevel);
    Console.WriteLine ("   Started:  " + pt.StartTime);
    Console.WriteLine ("   CPU time: " + pt.TotalProcessorTime);
  }
}
```


Klase StackTrace i StackFrame

Klase `StackTrace` i `StackFrame` daju prikaz stabla izvršavanja metoda (samo za čitanje) i sastavni su deo standardnog .NET Frameworka. Prikaze tog stabla možete dobiti za tekuću nit, za drugu nit unutar istog procesa ili za dati objekat `Exception`. Ta vrsta informacija je korisna uglavnom za dijagnostičke namene, mada se može iskoristiti i u programiranju (hakovanje). Objekat `StackTrace` predstavlja kompletno stablo pozivanja metoda, dok klasa `StackFrame` predstavlja poziv jedne metode na tom stablu.

Ako instancirate objekat tipa `StackTrace` bez argumenata ili s jednim argumentom tipa `bool`, dobijate snimak stabla pozivanja u tekućoj niti. Argument tipa `bool`, ako mu je vrednost `true`, nalaže objektu `StackTrace` da čita *.pdb* (project debug) datoteke sklopa, ako su na raspolaganju, što vam pruža podatke kao što su ime datoteke, broj reda i broj kolone. Te .pdb datoteke se generišu kada projekat prevedete s opcijom `/debug`. (Visual Studio standardno prevodi kôd s tom opcijom, osim kada zahtevate drugačije u odeljku *Advanced Build Settings*.)

Pošto formirate objekat `StackTrace`, možete ispitati određenu metodu u njemu pomoću metode `GetFrame` ili, pomoću metode `GetFrames`, formirati kolekciju svih metoda na stablu:

```
static void Main() { A (); }
static void A()    { B (); }
static void B()    { C (); }
static void C()
{
  StackTrace s = new StackTrace (true);
```

```
    Console.WriteLine ("Total frames:   " + s.FrameCount);
    Console.WriteLine ("Current method: " + s.GetFrame(0).GetMethod().Name);
    Console.WriteLine ("Calling method: " + s.GetFrame(1).GetMethod().Name);
    Console.WriteLine ("Entry method:   " + s.GetFrame
                                            (s.FrameCount-1).GetMethod().Name);
    Console.WriteLine ("Call Stack:");
    foreach (StackFrame f in s.GetFrames())
      Console.WriteLine (
        "  File: "   + f.GetFileName() +
        "  Line: "   + f.GetFileLineNumber() +
        "  Col: "    + f.GetFileColumnNumber() +
        "  Offset: " + f.GetILOffset() +
        "  Method: " + f.GetMethod().Name);
}
```

Rezultat izgleda ovako:

```
Total frames:   4
Current method: C
Calling method: B
Entry method: Main
Call stack:
  File: C:\Test\Program.cs  Line: 15  Col: 4  Offset: 7  Method: C
  File: C:\Test\Program.cs  Line: 12  Col: 22  Offset: 6  Method: B
  File: C:\Test\Program.cs  Line: 11  Col: 22  Offset: 6  Method: A
  File: C:\Test\Program.cs  Line: 10  Col: 25  Offset: 6  Method: Main
```


IL pomak (vrednost `Offset`) pokazuje položaj naredbe koja će se *sledeća* izvršiti, a ne naredbe koja se trenutno izvršava. Međutim, čudno je to da se broj reda i kolone (ako je na raspolaganju *.pdb* datoteka) najčešće odnose na tekuću tačku izvršavanja.

Ovo se događa zato što se CLR trudi najbolje što ume da tekuću tačku izvršavanja *izvede* izračunavanjem reda i kolone na osnovu IL pomaka. Kompajler generiše IL kôd na način koji to omogućava, pa zato u tok generisanog IL koda umeće naredbe `nop` (no-operation).

Međutim, kada se izvorni kôd prevodi sa uključenim optimizacijama, to uklanja naredbe nop usled čega stablo pozivanja može da prikaže broj reda i kolone naredbe koja će se sledeća izvršiti. Pribavljanje upotrebljivog stabla pozivanja može biti dalje otežano zbog činjenice da se pri optimizovanju mogu primeniti i drugi trikovi, kao što je skrivanje celih metoda.

Prečica za pribavljanje zaista korisnih podataka o celom stablu pozivanja (objekat `StackTrace`) jeste da pozovete metodu `ToString` tog objekta. Rezultat izgleda ovako:

```
   at DebugTest.Program.C() in C:\Test\Program.cs:line 16
   at DebugTest.Program.B() in C:\Test\Program.cs:line 12
   at DebugTest.Program.A() in C:\Test\Program.cs:line 11
   at DebugTest.Program.Main() in C:\Test\Program.cs:line 10
```

Da biste dobili stablo pozivanja u drugoj niti, prosledite objekat `Thread` koji je predstavlja konstruktoru klase `StackTrace`. To može biti dobra strategija za profilisanje programa, mada dok formirate stablo pozivanja morate zamrznuti nit. To je zapravo prilično teško izvesti bez rizika od uzajamne blokade, a pouzdano rešenje problema opisujemo u odeljku „Metode Suspend i Resume“, na strani, 789 poglavlja 22.

Stablo pozivanja metoda možete dobiti i uz objekat `Exception` (gde se vidi šta je sve dovelo do generisanja izuzetka), tako što objekat `Exception` prosledite konstruktoru objekta `StackTrace`.

23

Paralelno programiranje

U ovom poglavlju razmatramo API-je i konstrukte za višenitno programiranje pomoću kojih možete iskoristiti procesor s više jezgara:

- Paralelni LINQ ili *PLINQ*
- Klasa `Parallel`
- Konstrukti za paralelno izvršavanje poslova
- Kolekcije koje podržavaju istovremenost

Navedene mogućnosti su uvedene s Frameworkom 4.0 a poznate su pod zajedničkim (veoma opštim) imenom PFX (Parallel Framework). Klasa `Parallel`, zajedno s konstruktima za paralelno izvršavanje poslova, zove se *Task Parallel Library* (biblioteka za paralelno izvršavanje poslova) ili TPL.

Pre čitanja ovog poglavlja potrebno je da dobro shvatite osnove opisane u poglavlju 14 – blokade, bezbedan višenitni rad i klasu `Task`.

Čemu PFX?

U poslednjih desetak godina, proizvođači procesora su prešli sa jednog jezgra na višejezgarne procesore. To je nama programerima prouzrokovalo problem jer naš standardni kôd napisan za rad u jednoprocesorskom okruženju neće automatski raditi brže samo zbog postojanja tih dodatnih jezgara.

Prednosti postojanja više jezgara mogu se na jednostavan način iskoristiti u većini serverskih aplikacija, gde svaka nit može nezavisno od drugih niti preuzeti obradu klijentskog zahteva, ali to je teže u slučaju klijentskih aplikacija, zato što onda svoj kôd koji teže opterećuje procesor morate najčešće prepraviti na sledeći način:

1. *Raspodelite* ga u manje celine.
2. Te celine izvršavajte paralelno primenom višenitnih tehnika.
3. Rezultate delimičnih obrada (međurezultate) *spajajte* čim postanu raspoloživi, na način koji je bezbedan u višenitnom okruženju i koji omogućava dobre performanse.

Mada sve navedeno možete postići i pomoću klasičnih konstrukata za višenitni rad, postupak je nezgrapan, naročito oni njegovi delovi koji se tiču raspodele obrade i spajanja međurezultata. Dodatan problem je to što uobičajena strategija postavljanja blokada radi bezbednog višenitnog rada prouzrokuje mnogo sukoba kada veći broj niti radi sa istim podacima u isto vreme.

PFX biblioteke su projektovane kako bi olakšale rešavanje problema u takvim slučajevima.

Programiranje s ciljem da se iskoristre prednosti postojanja više procesorskih jezgara ili više procesora, zove se *paralelno programiranje*. To je podskup šire teme višenitnog programiranja.

PFX koncepti

Postoje dve strategije za raspoređivanje opterećanja između više niti: *paralelizam podataka* (engl. *data parallelism*) i *paralelizam poslova* (engl. *task parallelism*).

Kada određen skup poslova treba izvršiti s velikim brojem vrednosti podataka, to možemo paralelizovati tako što svaka nit obavlja (isti) skup poslova s drugim podskupom izvornih vrednosti. To se zove *paralelizam podataka* zato što između niti raspodeljujemo *podatke*. Nasuprot tome, pri *paralelizmu poslova* raspodeljujemo *poslove*. Drugim rečima, svaka nit obavlja različit posao.

Paralelizam podataka je uglavnom jednostavniji i bolje se skalira na hardveru s visokim stepenom paralelizma, zato što umanjuje ili potpuno uklanja dupliranje podataka (što smanjuje broj sukoba i probleme bezbednog izvršavanja niti). Osim toga, paralelizam podataka iskorišćava činjenicu da je broj vrednosti podataka znatno veći od broja različitih poslova, što povećava potencijal za paralelizam.

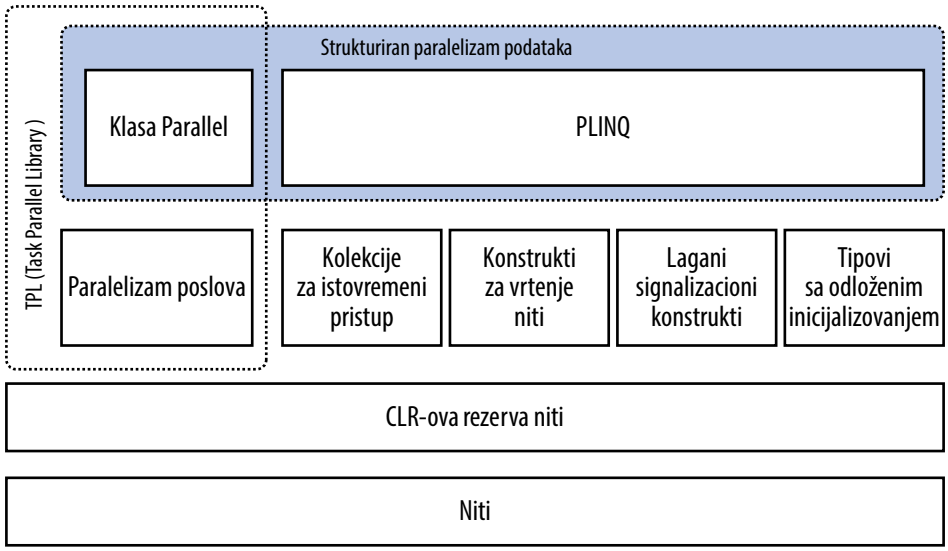
Paralelizam podataka dovodi i do *strukturiranog paralelizma*, što znači da jedinice paralelne obrade počinju i završavaju se na istim mestima u programu. Nasuprot tome, paralelizam poslova češće je nestrukturiran, što znači da jedinice paralelne obrade mogu počinjati i završavati se na nasumičnim mestima širom programa. Strukturiran paralelizam je jednostavniji, manje podložan greškama i omogućava da složenije poslove raspodele i koordinisanja niti (pa čak i spajanja međurezultata) grupišete i prepustite specijalizovanim bibliotekama.

PFX komponente

PFX se sastoji od dva sloja funkcionalnosti, kao što se vidi na slici 23-1. Gornji sloj čine dva API-ja za *strukturiran paralelizam podataka*: PLINQ i klasa `Parallel`. Donji sloj čine klase za paralelizam poslova – zajedno sa skupom dodatnih konstrukata koji olakšavaju aktivnosti u vezi s paralelnim programiranjem.

PLINQ pruža najbogatiju funkcionalnost: automatizuje sve korake postupka paralelizovanja obrade, uključujući i raspodelu obrade na poslove, izvršavanje tih poslova u nitima i spajanje međurezultata u jednu izlaznu sekvencu. To se zove *deklarativno* paralelizovanje, zato što samo deklarišete da želite paralelizovanje obrade (što strukturirate u obliku LINQ upita), a Frameworku prepuštate detalje izvedbe. Nasuprot tome, drugi pristupi su *imperativni* jer morate sami napisati dodatan kôd za raspodelu poslova ili spajanje međurezultata. Kada koristite klasu `Parallel`, morate sami spajati međurezultate; kada koristite konstrukte za paralelizam poslova, te poslove morate sami i raspodeliti:

	Raspodeljuje obradu	Spaja međurezultate
PLINQ	Da	Da
Klasa `Parallel`	Da	Ne
PFX-ov paralelizam poslova	Ne	Ne

Slika 23-1. PFX komponente.

Kolekcije za istovremeni pristup i konstrukti za vrtenje niti olakšavaju programiranje aktivnosti nižeg nivoa za paralelan rad. To su važni elementi zato što je PFX projektovan tako da radi ne samo na današnjem hardveru, nego i na budućim generacijama procesora koje će imati znatno veći broj jezgara. Ako želite da premestite gomilu iscepanih drva i to treba da obavi 32 radnika, najteži deo posla je da pri premeštanju drva radnici ne ometaju jedan drugog. Isti je slučaj i s raspodelom izvršavanja algoritma između 32 jezgra: ako pristup zajedničkim resursima štitite pomoću običnih blokada, rezultat može biti da samo deo svih tih jezgara bude zaista uposlen u isto vreme. Kolekcije za istovremeni pristup optimizovane su tako da omogućavaju vrlo veliki broj istovremenih pristupa, pri čemu nastoje da minimizuju ili eliminišu blokiranje niti. PLINQ i klasa `Parallel` koriste mogućnosti kolekcija za istovremeni pristup i konstrukata za vrtenje niti da bi efikasno upravljali obradom.

Druge upotrebe PFX-a

Konstrukti za paralelno programiranje korisni su ne samo kada imate više jezgara, nego i u drugim slučajevima:

- Kolekcije za istovremeni pristup ponekad su pogodne kad želite red čekanja, stek ili rečnik koji je bezbedan za višenitni rad.
- Klasa `BlockingCollection` pruža jednostavan način za implementiranje struktura tipa proizvođač/potrošač i dobar je način za *ograničavanje* broja istovremenih pristupa.
- Poslovi (objekti tipa `Task`) predstavljaju osnovu asinhronog programiranja, kao što smo videli u poglavlju 14.

Kada se koristi PFX

Primarni slučaj za upotrebu PFX-a jeste *paralelno programiranje*: iskorišćavanje mogućnosti višejezgarnih procesora radi bržeg izvršavanja koda koji teško opterećuje sistem.

Pri upošljavanju više jezgara, problem je Amdalov (Amdahl) zakon, prema kojem maksimalno poboljšanje performansi primenom paralelizovanja zavisi od dela koda koji mora da se izvršava sekvencijalno. Na primer, ako se može paralelizovati samo dve trećine vremena izvršavanja određenog algoritma, poboljšanje performansi ne može nikad biti veće od tri puta, čak i s beskonačnim brojem jezgara.

Stoga, pre nego što nastavite, vredi ispitati da li je usko grlo baš deo koda koji se može paralelizovati. Vredi proveriti i da li vaš kôd baš *mora* da obavlja toliki broj proračuna – optimizovanje koda je često najlakše i najefikasnije rešenje. Međutim, „cena“ nekih tehnika optimizovanja koda može biti teže paralelizovanje koda.

Dobici se najlakše postižu u slučaju onog što se ponekad naziva *ponižavajuće paralelni* (engl. *embarrassingly parallel*) problemi, gde se obrada lako može podeliti na poslove koji se samostalno efikasno izvršavaju (strukturiran paralelizam je veoma pogodan za tu vrstu problema). Primeri toga su poslovi obrade slika, iscrtavanja putanja svetlosnih zraka i rešavanja matematičkih ili kriptografskih problema primenom metode grube sile. Primer neponižavajuće paralelnog problema jeste implementiranje optimizovane verzije algoritma quicksort. Za dobar rezultat potrebno je razmišljanje, a može zahtevati i nestrukturiran paralelizam.

PLINQ

PLINQ automatski paralelizuje lokalne LINQ upite. PLINQ pruža prednost jednostavne upotrebe jer posao raspodele obrade i spajanja rezultata prebacuje na Framework.

Da biste iskoristili PLINQ, samo dodajte izlaznoj sekvenci `AsParallel()`, a zatim nastavite LINQ upit na uobičajen način. Sledeći upit izračunava proste brojeve u opsegu između 3 i 100.000 – pri čemu upošljava sva jezgra na ciljnoj mašini:

```
// Izračunava proste brojeve pomoću jednostavnog (neoptimizovanog) algoritma.

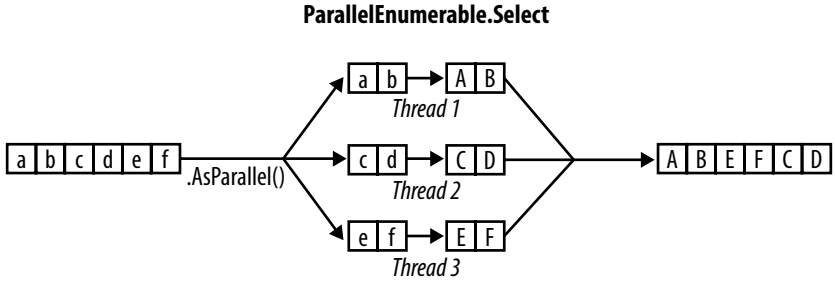
IEnumerable<int> numbers = Enumerable.Range (3, 100000-3);

var parallelQuery =
  from n in numbers.AsParallel()
  where Enumerable.Range (2, (int) Math.Sqrt (n)).All (i => n % i > 0)
  select n;


int[] primes = parallelQuery.ToArray();
```

`AsParallel` je proširena metoda klase `System.Linq.ParallelEnumerable`. Ta metoda „umeće“ izvornu ulaznu sekvencu u sekvencu tipa `ParallelQuery<TSource>`, koja čini da se LINQ operatori koje zatim pozivate preslikavaju u alternativni skup proširenih metoda definisanih u klasi `ParallelEnumerable`. Te metode su paralelne implementacije svih standardnih operatora za upite, a rade tako što u suštini dele ulaznu sekvencu na delove koji se obrađuju u različitim nitima, a rezultate spajaju u jednu rezultujuću sekvencu za dalju obradu (slika 23-2).

Pozivanjem metode `AsSequential()`, sekvenca tipa `ParallelQuery` se „raspakiva“ u običnu sekvencu da bi se operatori za upite koje zatim pozivate razrešili u standardne operatore za upite i izvršili sekvencijalno. To je potrebno pre pozivanja metoda koje imaju sporedne efekte ili koje nisu bezbedne za višenitni rad.

Slika 23-2. PLINQ-ov model izvršavanja.

U slučaju operatora za upite koji prihvataju dve ulazne sekvence (`Join`, `GroupJoin`, `Concat`, `Union`, `Intersect`, `Except` i `Zip`), metodu `AsParallel()` morate primeniti na obe ulazne sekvence (inače ćete izazvati izuzetak). Međutim, nema potrebe da metodu `AsParallel` neprekidno pozivate u upitu dok napreduje njegovo izvršavanje, zato što PLINQ-ovi operatori za upite proizvode druge izlazne sekvence tipa `ParallelQuery`. U stvari, višekratno pozivanje metode `AsParallel` ponovo uvodi neefikasnost jer izaziva spajanje i ponovno deljenje upita:

```
mySequence.AsParallel()             // Pretvara sekvencu u drugu
                                    // tipa ParallelQuery<int>
          .Where (n => n > 100)     // Vraća novu sekvencu ParallelQuery<int>
          .AsParallel()             // Nepotrebno – i neefikasno!
          .Select (n => n * n)
```

Ne mogu se svi operatori za upite efikasno paralelizovati. U slučaju onih za koje to nije moguće (videti odeljak „Ograničenja PLINQ-a“, na strani 799), PLINQ implementira operator sekvencijalno. PLINQ može raditi sekvencijalno i ako proceni da bi režijski deo postupka paralelizovanja zapravo usporio dati upit.

PLINQ je upotrebljiv samo za lokalne upite i ne radi za LINQ to SQL ili Entity Framework upite zato što se u tim slučajevima LINQ upit prevodi u SQL upit, koji se zatim izvršava na serveru baze podataka. Međutim, PLINQ *možete* iskoristiti za dodatno pretraživanje lokalnog skupa rezultata koji ste dobili pomoću upita u baze podataka.

Ako u PLINQ upitu dođe do izuzetka, on se ponovo generiše u obliku izuzetka tipa `AggregateException` čije svojstvo `InnerExceptions` sadrži stvarni izuzetak (ili izuzetke). Više informacija o tome naći ćete u odeljku „Izuzetak AggregateException“ na strani 822.

Zašto se metoda AsParallel ne poziva automatski?

Pošto se pozivanjem metode `AsParallel` LINQ upiti automatski paralelizuju, nameće se pitanje „Zašto Microsoft ne paralelizuje automatski standardne operatore za upite da bi PLINQ bio podrazumevani način obrade?“

To *opciono rešenje* je odabrano iz više razloga. Prvo, da bi PLINQ bio od koristi, treba da postoji razumna količina složene obrade koja bi se raspodelila na radne niti. Budući da se većina upita tipa LINQ to Objects izvršava vrlo brzo, paralelizovanje bi bilo ne samo nepotrebno, nego bi i režijski deo posla raspodele obrade, spajanja međurezultata i koordinisanja dodatnih niti zapravo usporio celu stvar.

Osim toga:

- Rezultat PLINQ upita (standardno) može biti različit od rezultata LINQ upita po pitanju redosleda elemenata (videti odeljak „PLINQ i redosled elemenata izlazne sekvence“, na ovoj strani).
- PLINQ pakuje sve izuzetke u izuzetak tipa `AggregateException` (da bi podržao mogućnost generisanja izuzetaka više vrsta).
- PLINQ vraća nepouzdane rezultate ako upit poziva metode koji nisu bezbedne za višenitni rad.

I najzad, PLINQ pruža priličan broj mogućnosti za fino podešavanje. Opterećivanje standardnog API-ja LINQ to Objects detaljima te vrste samo bi odvlačilo pažnju.

Postupak paralelnog izvršavanja upita

Isto kao i obični LINQ upiti, PLINQ upiti se izvršavaju odloženo. To znači da se izvršavanje pokreće samo kada vam zatreba rezultat upita, najčešće unutar petlje `foreach` (mada to može biti i u slučaju operatora za konverziju kao što je `ToArray` ili drugog operatora koji vraća pojedinačni element ili vrednost).

Međutim, dok nabrajate rezultate, PLINQ upiti se izvršavaju donekle drugačije od običnog sekvencijalnog upita. Sekvencijalni upit korisnik u potpunosti izvršava na „potezni“ način: svaki element ulazne sekvence povlači se i obrađuje tek kada to korisnik izričito zatraži. Paralelni upit obično koristi nezavisne niti za povlačenje elemenata iz ulazne sekvence neznatno *pre* nego što oni zatrebaju korisniku (slično aplikacijama za prikazivanje vesti koje prikazuju naslov sledeće vesti, ili slično baferu za sprečavanje preskakanja sadržaja u CD plejerima). Upit zatim paralelno obrađuje elemente u lancu, pri čemu rezultate čuva u malom baferu da bi bili spremni kada ih korisnik zahteva. Ako korisnik pauzira ili ranije prekine nabrajanje rezultata upita, obrada upita se takođe zaustavlja ili otkazuje da se ne bi bez potrebe tratilo vreme procesora ili memorija.

Ponašanje PLINQ-a možete finije podesiti ako iza metode `AsParallel` pozovete metodu `WithMergeOptions`. Podrazumevana vrednost parametra te metode, opcija `AutoBuffered`, uglavnom daje najbolje ukupne rezultate. Opcija `NotBuffered` isključuje bafer i korisna je ako želite da vidite rezultat čim to bude moguće. Opcija `FullyBuffered` smešta ceo skup rezultata u keš pre nego što ga prosledi korisniku (operatori `OrderBy` i `Reverse` prirodno rade na taj način, što važi i za operatore nad pojedinačnim elementima i operatore za agregiranje i konverziju elemenata ulazne sekvence).

PLINQ i redosled elemenata izlazne sekvence

Sporedni efekat paralelizovanja operatora upita jeste sledeći: kada se spajaju međurezultati, redosled nije obavezno isti kao pri povlačenju ulaznih elemenata (slika 23-2). Drugim rečima, više ne važi LINQ-ova standardna garancija očuvanja redosleda elemenata u sekvencama.

Ako redosled treba da ostane sačuvan, iza metode `AsParallel()` pozovite metodu `AsOrdered()`:

```
myCollection.AsParallel().AsOrdered()...
```

Pozivanje metode `AsOrdered` dovodi do slabljenja performasi u slučaju sekvenci sa velikim brojem elemenata zato što PLINQ mora da pamti izvorni položaj svakog ulaznog elementa.

Efekat pozivanja metode AsOrdered možete poništiti kasnije u upitu ako pozovete metodu AsUnordered: to uvodi „tačku nasumičnog mešanja“ što omogućava da se upit efikasnije izvršava od tog mesta nadalje. Na primer, ako želite da sačuvate isti redosled rezultata kao elemenata ulazne sekvence, ali da to važi samo za prva dva operatora upita, uradite sledeće:

```
inputSequence.AsParallel().AsOrdered().QueryOperator1()
  .QueryOperator2()
  .AsUnordered()       // Odavde nadalje, redosled je nebitan
  .QueryOperator3()
  ...
```

AsOrdered nije podrazumevana opcija zato što je u većini upita izvorni redosled elemenata nevažan. Drugim rečima, kada bi AsOrdered bila podrazumevana opcija, u većini svojih paralelnih upita morali biste eksplicitno zadavati opciju AsUnordered da biste postigli najbolje performanse, što bi bilo nezgrapno.

Ograničenja PLINQ-a

Zasad postoji nekoliko praktičnih ograničenja toga šta sve PLINQ može da paralelizuje. Ta ograničenja će možda biti ublažena u budućim servisnim paketima i verzijama Frameworka.

Sledeći operatori upita onemogućavaju paralelizovanje upita, osim kada su elementi izvorne sekvence na svojim izvornim indeksnim položajima:

- Indeksirane verzije operatora Select, SelectMany i ElementAt

Većina operatora upita menja indeksne položaje elemenata (što važi i za operatore koji uklanjaju elemente iz ulazne sekvence, kao što je operator Where). To znači sledeće: ako želite da koristite prethodne operatore, morate ih postaviti najčešće na početak upita.

Sledeći operatori upita mogu se paralelizovati, ali primenjuju „skupu“ strategiju raspodele obrade koja ponekad može biti sporija od sekvencijalnog načina obrade:

- Join, GroupBy, GroupJoin, Distinct, Union, Intersect i Except

Preklopljene verzije operatora za agregiranje elemenata sa *početnim zrnom*, u svojim standardnim varijantama ne mogu se paralelizovati – PLINQ ima specijalne verzije svojih operatora za te slučajeve (videti odeljak „Optimizovanje PLINQ-a“, na strani 803).

Svi ostali operatori se mogu paralelizovati, mada upotreba paralelizovanih operatora ne garantuje da će upit biti paralelizovan. PLINQ može izvršiti upit na sekvencijalan način ako proceni da bi režijski deo postupka paralelizovanja usporio dati upit. To ponašanje možete isključiti i nametnuti paralelizam ako iza metode AsParallel() zadate sledeće:

```
.WithExecutionMode (ParallelExecutionMode.ForceParallelism)
```

Primer: paralelni program za proveru pravopisne ispravnosti

Pretpostavimo da nam treba program za proveru engleskog pravopisa koji veoma brzo obrađuje obimne dokumente tako što upošljava sva procesorska jezgra s kojima raspolaže. Ako algoritam formulišemo u obliku LINQ upita, možemo ga vrlo lako paralelizovati.

Prvi korak je priprema rečnika engleskih reči u obliku objekta tipa HashSet radi efikasnog pretraživanja:

```
if (!File.Exists ("WordLookup.txt"))    // Sadrži približno 150.000 reči
  new WebClient().DownloadFile (
    "http://www.albahari.com/ispell/allwords.txt", "WordLookup.txt");
```

```
var wordLookup = new HashSet<string> (
  File.ReadAllLines ("WordLookup.txt"),
  StringComparer.InvariantCultureIgnoreCase);
```

Zatim pomoću našeg rečnika (objekta `wordLookup`) pravimo probni „dokument“ čiji je sadržaj niz od milion nasumično izabranih reči. Pošto formiramo taj niz, uvodimo nekoliko pravopisnih grešaka:

```
var random = new Random();
string[] wordList = wordLookup.ToArray();

string[] wordsToTest = Enumerable.Range (0, 1000000)
  .Select (i => wordList [random.Next (0, wordList.Length)])
  .ToArray();

wordsToTest [12345] = "woozsh";     // Uvodimo nekoliko
wordsToTest [23456] = "wubsie";     // pravopisnih grešaka.
```

Sada možemo paralelno ispitivati tačnost pravopisa tako što poredimo sadržaj niza `wordsToTest` sa sadržajem rečnika `wordLookup`. PLINQ čini taj postupak veoma jednostavnim:

```
var query = wordsToTest
  .AsParallel()
  .Select  ((word, index) => new IndexedWord { Word=word, Index=index })
  .Where   (iword => !wordLookup.Contains (iword.Word))
  .OrderBy (iword => iword.Index);

foreach (var mistake in query)
  Console.WriteLine (mistake.Word + " - index = " + mistake.Index);

// REZULTAT:
// woozsh - index = 12345
// wubsie - index = 23456
```

`IndexedWord` je namenska struktura definisana kao što sledi:

```
struct IndexedWord { public string Word; public int Index; }
```

Metoda `wordLookup.Contains` u predikatu dodaje upitu malo „mesa“ zbog kojeg ga vredi paralelizovati.

Upit bi bio nešto jednostavniji da smo upotrebili anonimni tip umesto strukture `IndexedWord`. Međutim, to bi pogoršalo performanse zato što je za anonimne tipove (pošto su to klase, to su referentni tipovi) potreban dodatan režijski rad dodeljivanja memorije na hipu a kasnije i sakupljanje smeća (kad ta memorija više ne bude potrebna).

Razlika možda nije velika u slučaju sekvencijalnih upita, ali kod paralelnih upita, rešenje s dodeljivanjem memorije na steku može može pružiti prilično veliku prednost. Razlog je to što se postupak dodeljivanja memorije na steku može u velikoj meri paralelizovati (zato što svaka nit ima vlastiti stek), dok se nasuprot tome sve niti takmiče za isti hip, kojim upravljaju isti upravljač memorijom i isti sakupljač smeća.

Upotreba klase ThreadLocal<T>

Naš primer možemo proširiti paralelizovanjem same liste nasumično izabranih probnih reči. Pošto smo njeno sastavljanje strukturirali u obliku LINQ upita, to bi trebalo da bude lako. Ovako izgleda sekvencijalna verzija upita:

```
string[] wordsToTest = Enumerable.Range (0, 1000000)
  .Select (i => wordList [random.Next (0, wordList.Length)])
  .ToArray();
```

Nažalost, pozivanje `random.Next` nije bezbedno za višenitni rad, pa zato postupak nije tako jednostavan kao umetanje operatora `AsParallel()` u upit. Moguće rešenje je da napišemo funkciju koja postavlja blokadu oko `random.Next`. Međutim, to ograničava mogućnost istovremenog pristupa iz više niti. Bolje rešenje je upotreba objekta tipa `ThreadLocal<Random>` (videti odeljak „Skladištenje podataka lokalno u nitima“, na strani 786, u prethodnom poglavlju) da bismo u svakoj niti napravili zaseban objekat `Random`. Upit možemo zatim paralelizovati na sledeći način:

```
var localRandom = new ThreadLocal<Random>
 ( () => new Random (Guid.NewGuid().GetHashCode()) );

string[] wordsToTest = Enumerable.Range (0, 1000000).AsParallel()
  .Select (i => wordList [localRandom.Value.Next (0, wordList.Length)])
  .ToArray();
```

Našoj fabričkoj funkciji koja instancira objekat `Random`, prosleđujemo heš vrednosti `Guid` kako bismo obezbedili da ako se unutar vrlo kratkog razdoblja generišu dva `Random` objekta, oni proizvode različite sekvence nasumičnih brojeva.

Kada se može koristiti PLINQ

Možete doći u iskušenje da u svojim postojećim aplikacijama prepravite LINQ upite i eksperimentišete s njihovim paralelizovanjem. To je najčešće pogrešno, zato što se većina problema za koje je LINQ očigledno najbolje rešenje, obično izvršava vrlo brzo i zato paralelizovanje ne bi ništa poboljšalo. Bolje rešenje je da pronađete uska grla koja teško opterećuju procesor i da u tim slučajevima razmislite „Može li se ovo izraziti u obliku LINQ upita?“ (Dobrodošao sporedni efekat takvog restrukturiranja jeste to što LINQ obično čini programski kôd sažetijim i razumljivijim.)

PLINQ je pogodan za ponižavajuće paralelne probleme. Međutim, to može biti loš izbor za obradu slika, zato što spajanje međurezultata obrade piksela u jednu izlaznu sekvencu formira usko grlo. Umesto toga, bolje je da piksele upisujete direktno u niz ili u blok neupravljane memorije i da višenitnom obradom upravljate pomoću klase `Parallel` ili pomoću paralelizma poslova. (Međutim, moguće je isključivanje spajanja delimičnih rezultata pomoću operatora `ForAll`, što razmatramo u odeljku „Optimizovanje PLINQ-a“, na strani 803. To je logičan postupak ako se algoritam za obradu slika prirodno može izraziti u obliku LINQ upita.)

Funkcionalna čistoća

Budući da PLINQ izvršava upit u više paralelnih niti, morate voditi računa o tome da ne pokrećete operacije koje nisu bezbedne za višenitni rad. Pre svega, upisivanje vrednosti u promenljive proizvodi *sporedne efekte* i zato nije bezbedno u višenitnom radu:

```
// Sledeći upit množi svaki element njegovim indeksom.
// Ako krenemo od opsega vrednosti tipa Enumerable.Range(0,999),
// trebalo bi da rezultat budu kvadrati tih vrednosti.
int i = 0;
var query = from n in Enumerable.Range(0,999).AsParallel() select n * i++;
```

Operaciju inkrementiranja tekuće vrednosti `i` mogli smo da načinimo bezbednom za višenitni rad pomoću blokada, ali bi nam i dalje ostao problem da vrednost `i` neće uvek odgovarati indeksu tekućeg ulaznog elementa koji se obrađuje. Dodavanje operatora `AsOrdered`

upitu ne bi rešilo taj problem, zato što `AsOrdered` obezbeđuje da se obrađeni elementi slažu redosledom kojim bi bili kada bi se obrađivali sekvencijalno, ali ne garantuje da se oni *zaista* obrađuju sekvencijalno.

Umesto toga, ovaj upit treba napisati tako da koristi indeksiranu verziju operatora `Select`:

```
var query = Enumerable.Range(0,999).AsParallel().Select ((n, i) => n * i);
```

Za najbolje performanse, trebalo bi da svaka metoda koja se poziva iz operatora bude bezbedna za višenitni rad zato što je projektovana tako da ne upisuje ništa ni u polja, ni u svojstva (nema sporedne efekte, tj. metoda je *funkcionalno čista*). Ako je metoda bezbedna za višenitni rad zato što sadrži *blokade*, mogućnost paralelizovanja upita biće biće ograničena na trajanje blokade podeljeno s ukupnim trajanjem izvršavanja te funkcije.

Podešavanje stepena paralelizma

PLINQ standardno sam određuje optimalan stepen paralelizma za raspoloživ procesor. Možete zadati drugačije ako pozovete metodu `WithDegreeOfParallelism` iza `AsParallel`:

```
...AsParallel().WithDegreeOfPallelism(4)...
```

Primer slučaja kada biste stepen paralelizma možda povisili na vrednost veću od broja jezgara jeste pri ulazno/izlaznim operacijama (recimo, preuzimanje više veb stranica istovremeno). Međutim, u C# 5 i Frameworku 4.5, kombinatori poslova i asinhrone funkcije pružaju rešenje koje je slično po jednostavnosti i *efikasnosti* (videti odeljak „Kombinatori poslova“, na strani 530 poglavlja 14). Za razliku od objekata `Task`, PLINQ ne može da obavlja ulazno/izlazne operacije bez blokiranja niti (i to niti *iz rezerve*, da bi stvari bile još gore).

Menjanje stepena paralelizma

Metodu `WithDegreeOfParallelism` možete pozvati samo jedanput unutar PLINQ upita. Ako treba da je pozovete ponovo, morate pokrenuti spajanje rezultata i ponovnu raspodelu obrade u upitu tako što unutar upita ponovo pozovete `AsParallel()`:

```
"The Quick Brown Fox"
  .AsParallel().WithDegreeOfParallelism (2)
  .Where (c => !char.IsWhiteSpace (c))
  .AsParallel().WithDegreeOfParallelism (3)   // Pokreće spajanje rezultata i novu
                                              // raspodelu obrade
  .Select (c => char.ToUpper (c))
```

Otkazivanje upita

Otkazivanje PLINQ upita čije rezultate preuzimate u petlji `foreach` je lako: samo izađite iz petlje `foreach` i izvršavanje upita se automatski otkazuje jer se enumerator implicitlno oslobađa.

Upit koji se završava operatorom za konverziju, za obradu pojedinačnog elementa ili za agregiranje podataka, možete prekinuti iz druge niti pomoću *otkaznog žetona* (videti odeljak „Otkazivanje posla u toku izvršavanja“, na strani 526 poglavlja 14). Da biste umetnuli žeton, iza `AsParallel` pozovite metodu `WithCancellation`, kojoj prosledite vrednost svojstva `Token` objekta `CancellationTokenSource`. Druga nit zatim može pozvati metodu `Cancel` tog objekta, što izaziva izuzetak `OperationCanceledException` u kodu korisnika upita:

```
IEnumerable<int> million = Enumerable.Range (3, 1000000);

var cancelSource = new CancellationTokenSource();
```

```
var primeNumberQuery =
  from n in million.AsParallel().WithCancellation (cancelSource.Token)
  where Enumerable.Range (2, (int) Math.Sqrt (n)).All (i => n % i > 0)
  select n;

new Thread (() => {
                    Thread.Sleep (100);      // Prekida izvršavanje upita
                    cancelSource.Cancel();   // posle 100 milisekundi.
                  }
           ).Start();
try
{
  // Pokreće izvršavanje upita:
  int[] primes = primeNumberQuery.ToArray();
  // Do ovde nećemo nikad stići jer će nas druga nit prekinuti.
}
catch (OperationCanceledException)
{
  Console.WriteLine ("Upite je otkazan");
}
```

Niti koje se izvršavaju PLINQ ne prekida prednapredno, zbog opasnosti od toga (videti odeljak „Metode Interrupt i Abort“, na strani 788 poglavlja 22). Umesto toga, kada upit otkažete, PLINQ čeka da svaka radna nit završi obradu svog tekućeg elementa sekvence pre nego što završi upit. To znači da će se svaka spoljna metoda koju upit poziva izvršiti do kraja.

Optimizovanje PLINQ-a

Optimizovanje na izlaznoj strani

Jedna od prednosti koju PLINQ pruža jeste to što zgodno spaja međurezultate paralelizovane obrade u jednu rezultujuću izlaznu sekvencu. Međutim, ponekad s tom sekvencom samo izvršavate određene funkcije po jedanput za svaki element sekvence:

```
foreach (int n in parallelQuery)
  DoSomething (n);
```

Ako je tako, i nije vam važan redosled kojim se elementi obrađuju, efikasnost obrade možete poboljšati pomoću PLINQ-ove metode `ForAll`.

Metoda `ForAll` izvršava određeni delegat za svaki izlazni element paralelnog upita. Povezuje se direktno na internu strukturu PLINQ-a, zaobilazeći pri tome korake spajanja i nabrajanja rezultata. Evo trivijalanog primera:

```
"abcdef".AsParallel().Select (c => char.ToUpper(c)).ForAll (Console.Write);
```

Slika 23-3 prikazuje postupak.

Pošto spajanje i nabrajanje rezultata nije previše skupa operacija, optimizacija pomoću metode `ForAll` najkorisnija je kada imate mnogo ulaznih elemenata koji se pojedinačno brzo obrađuju.